

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ ΜΗΝ ΞΕΧΝΑΜΕ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940 (Μιχ. Θ. Μηλίγκου) 265
- ◆ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗ ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ
(Βασ. Κ. Σταθάκη) 268
- ◆ ΜΕ ΝΙΚΗΣΕΣ, ΑΓΑΠΗΜΕΝΕ ΜΟΥ...
(Ποίημα Πάωλ Κλωντέλ, Μετάφρ. Ε.Ν. Μόσχου) 271
- ◆ «ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΟΔΟ ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ!» (Νικ. Θ. 'Αρβανίτη) 272
- ◆ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ. ΠΟΡΕΙΑ
ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Ή ΣΥΜΠΟΡΕΥΣΗΣ; (Χωρεπισκόπου 'Αρσινόης Γεωργίου) 280
- ◆ «ΩΣΕΙ ΘΡΟΜΒΟΙ ΑΙΜΑΤΟΣ» (Ποίημα 'Ανδρέα Θωμά) 284
- ◆ «ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΚΑΛΟΝ ΗΓΩΝΙΣΜΑΙ...» (Ιωάν. Γ. Κατσομήτρου) ... 285
- ◆ ΠΑΤΡΙΣ (Ποίημα Βασ. Ίωαννίδη) 286
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΕΣ (Πανορμίτη) 287
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 288
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΓΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.) 290
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. 'Ενημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 291
- ◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.) 294
- ◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 296

ΕΤΟΣ 67ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2004

ΑΡΙΘ. 654

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Έπιμέλεια: Άναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος του Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Άθηνων
και πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 67ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2004

Αριθ. 653

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΔΟΞΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΗΝ ΞΕΧΝΑΜΕ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

(Μιά εϋθύνη για ειρηνική συνέχεια του αγώνος)

*«Παιδιά Έλλήνων ή έλπα
πλάϊ στή δάφνη έδω φυτρώνει
ήλιος λαμπρός λυώνει τό χιόνι
κι' ή μόρα γίνεται' αντίλια».*

Σ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Ιδιαίτερη τιμή κι' εϋγνωμοσύνη αξίζουν σ' εκείνες τις ήρωϊκές ψυχές, τούς Έλληνες πολεμιστές, πού δημιούργησαν, επάνω στα βουνά της Ηπείρου, τό «Έλληνικό θαύμα του 1940» και έδωσαν τή Νίκη, ή όποία «γύρισε πίσω τούς νεοδαρβάρους του 20ού αιώνας». Νίκη κατά ενός στρατού δυνατού, ασφαλώς, φυσική όμως συνέπεια της δυνάμεως του πνεύματος του Έλληνα στρατιώτη, δυνάμεως ψυχικής και «εϋλογημένης από τή Χριστιανική δικαιοσύνη».

Τόν Οκτώβριο του 1940 «βρόντησαν της Πίνδου οι κορυφές, αντίλαλησαν τα καταράχια, ως τ' άστρα φτάσαν οι ιαχές»: 'Αέρα! έμπρός παιδιά! 'Η Παναγιά μαζί μας! 'Ετσι πολέμησαν οι στρατιώτες μας και διώξαν τον έχθρό. 'Εφεραν τή λευτεριά και τήν έλπίδα για τό μέλλον της Πατρίδας μας.

'Αν, ως άτομα, κοινωνία, λαός, επιζητούμε και, δικαιολογημένα, ενδιαφερόμαστε για τό μέλλον μας, δέν πρέπει να ξεχνάμε τό παρελθόν μας. 'Οφείλουμε να τό θυμόμαστε, να τό σεβόμαστε και να τό αξιοποιούμε, όπως του πρέπει. 'Εάν τό άγνοούμε, και ακόμη χειρότερα, τό άποσιωπούμε ή τό παραποιούμε από «σκοπιμότητες» -θέλοντας να ύποτιμήσουμε ιστορικά γεγονότα, τήν αλήθεια και τις αξίες τους- ή πραγματικότητα της 'Ιστορίας δέν τό επιτρέπει.

'Η γνώση «των πρωτινών και περασμένων» είναι σπουδαίο εργαλείο για τήν προς τα πρόσω πορεία μας. 'Εξ άλλου «τό παρελθόν άποτελεί έγγύηση της αυθεντικότητάς μας». 'Ο Sir Peter Ustinov λέει κάτι πολύ παραστατικό: «'Οποιος δέν κοιτάζει τήν ιστορία του

και τὸ παρελθὸν του, μοιάζει μὲ τὸν ὀδηγὸ τοῦ αὐτοκινήτου, ποὺ δὲν κοιτάζει στὸν καθρέφτη του».

Μὴν ξεχνᾶμε τὸ 1940. Νέοι καὶ γέροι ἄς ἀνατρέχουμε στὸ «Ματωμένο ἡμερολόγιο τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου», ἄς ἐμβαθύνουμε στὸ «Ἔπος τοῦ '40», σ' αὐτὴ τὴν πρόσφατη πηγὴ περηφάνειας καὶ δόξας τοῦ Λαοῦ μας, σ' αὐτὸ «τὸ μεγάλο σταθμὸ στὴν πορεία τοῦ Ἔθνους μας».

Στις 28 Ὀκτωβρίου 1940, οἱ Ἕλληνες -ἀκόμη μιὰ φορὰ στὴν Ἱστορία τους- δίδαξαν τὸν κόσμο ὅτι, τὸ πνεῦμα νικάει τὴν ὕλη. Φτωχὸ καὶ ἐξαντλημένο τὸ σῶμα τοῦ Ἑλληνα, ἀλώβητη καὶ δυνατὴ, ὅμως, ἡ ψυχὴ του. Σ' αὐτὴ τὴν ποιότητα τῆς «ἐλληνικῆς καρδιάς» ἐγκείται, ἀκριβῶς, ἡ ἀξία τῆς Πατρίδας μας, ἡ ἀντοχὴ της, ἡ ἐπὶ χιλιετίες ἐπιβίωσή της. Γι' αὐτὸ δὲν θὰ πάψουμε νὰ τραγουδάμε «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει!»

Τὸ 1940, οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν, ἄλλη μιὰ φορὰ, ὅτι, ὅταν πολεμοῦν γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἐλευθερία τους, «δὲν δίνουν, μόνο, δείγματα ἡρωϊσμοῦ, δίνουν, συγχρόνως, καὶ δείγματα πολιτισμοῦ» (Π. Παλαιολόγος).

Ἑλλὰς καὶ Ἑλευθερία εἶναι ἔννοιες ταυτόσημες, ἀπὸ αἰῶνες, στὴν τροχιά τῆς Ἱστορίας. Στὴν Πατρίδα μας, «ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἑλευθερίας εἶναι, προπάντων, ὑπόθεσις πνευματικῆ». Ἔχει εἰπωθεῖ πῶς, «σὲ καμιὰ χώρα ἢ λατρεία τῆς Ἑλευθερίας δὲν ὑψωσε τόσο περιλαμπρο Ναὸ δοξολογίας της, ἀλλὰ καὶ τόσο πολυαίμακτο Βωμὸ θυσίας».

Αὐτὸ τὸ γεγονὸς τῆς θυσίας τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ἑλευθερία, μᾶς δείχνει τὴν εὐθύνη μας γιὰ ἀ ν τ α π ὀ δ ὶ σ η . Μᾶς ἐπισημαίνει ὅτι, «δὲν πρέπει νὰ

πάει χαμένο τὸ τίμιο αἷμα καὶ τῶν ἡρώων τοῦ '40».

Μιὰ στροφὴ ποιήματος τοῦ Ι. Κυπριανοῦ (ψευδώνυμο τοῦ Ἀντώνη Σαμαράκη) στὶς «Ἀκτῖνες», μὲ τίτλο «Μάρτυρες τῆς Πίστης», νομίζω ὅτι ταιριάζει καὶ γιὰ τοὺς πολεμιστὲς τοῦ '40 -μάρτυρες τῆς Πίστης ἦσαν κι' αὐτοί- ἀλλὰ ταιριάζει καὶ γιὰ τὸ δικό μας χρέος ἀπέναντι τους:

*«Νὰ νοιώσεις ἴσαμε τὸ βάθος τῆς
καρδιάς
οἱ Μάρτυρες τῆς Πίστης τι σημαί-
νουν
καὶ πόσα ἐσὺ σ' αὐτοὺς τοὺς ἥρωες
χρωστᾶς
καὶ τί ἀπὸ σένα κείνοι περιμένουν».*

Χρωστᾶμε, ὡς ἄτομα καὶ ὡς ὁμάδα, στοὺς πολεμιστὲς τοῦ '40. Γιὰ ὅλους μας ὑπάρχει μιὰ κ λ ῆ σ η . Καλούμαστε σὲ διαρκῆ ἀγῶνα γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Ἱστορίας καὶ τῶν θυσιῶν τῶν Προμάχων μας. Ἰδιαιτέρα τὸ περιμένουν ἀπὸ μᾶς, οἱ πολεμιστὲς τοῦ '40. «Τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς τοῦ Ἔθνους μας, ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου 1940, ἀκτινοβολεῖ πάντα. Ἀκτινοβολεῖ καὶ φωτίζει τοὺς Νεοέλληνες τῆς σήμερον. Μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι, εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ξαναδρούμε τὶς ἀξίες ποὺ ἡ Φυλὴ μας καὶ ὁ Πολιτισμὸς μας μᾶς κληροδότησαν: Τὴν πίστη στὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη στὴν Πατρίδα».

***

Τὸ νόημα τοῦ Ἔπους ποὺ γιορτάζουμε καὶ ἐξυμνοῦμε καὶ θυμόμαστε, ἐπειτιακὰ μόνον, δὲν βρίσκεται καὶ δὲν πρέπει νὰ μένει στὰ ἐγκώμια καὶ ἐπαίνους, στὰ ποιήματα καὶ στὰ τραγούδια, ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τῶν μαχητῶν μας.

Τὸ νόημα τοῦ '40, ὅπως πρὶν κάμποσα χρόνια ἐγράφαν οἱ «Ἀκτίνες», βρίσκεται «στὴ συνέχιση τοῦ ἀγῶνος στὸν εἰρηνικὸ στίβο τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, στὸ ἀγώνισμα τῆς πνευματικῆς ὠριμότητος, στὴ φιλοδοξία νὰ προβάλλουμε, σὰν παράδειγμα στοὺς ἄλλους λαούς, τὴν πνευματικὴ κληρονομία μας, τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ τὸ Χριστιανισμὸ». Τὸ «θαῦμα» τοῦ 1940 μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται μέ... «ἄλλη μορφή», εἰρηνικὴ καὶ μεγαλόπνοη.

Νὰ μὴν ξεχνᾶμε, παραδείγματος χάριν, νὰ ὑπενθυμίζουμε, συνεχῶς, καὶ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ὅτι, «οἱ Μεγάλοι τοῦ κόσμου δὲν κράτησαν τίς ὑποσχέσεις τους καὶ δὲν δικαιώθηκαν ἔτσι, ὅσο ἔπρεπε, οἱ θυσίες τοῦ Λαοῦ μας».

Νὰ μὴν ξεχνᾶμε, ἐπίσης, νὰ τονίζουμε, ὅσο μποροῦμε κι' ὅπου μποροῦμε, «τὴν προσφορὰ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1940 πρὸς ὅλο τὸν κόσμο». Ἡ Ἑλλάς τοῦ '40 ἔδωσε τὴν πρώτη, κατὰ ξηράν, νίκη στὰ ἐλεύθερα Ἕθνη, σπάζοντας, κυριολεκτικά, τὸ «θρῦλο» περὶ ἀήττητου Ἄξονος. Πρόκειται γιὰ κοσμοϊστορικὴ συμβολὴ τοῦ ἔθνους μας στὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμο. Πρόκειται γιὰ ἓνα γεγονός, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ γνωρίζουν τὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια μας καὶ νὰ καμαρώνουν γιὰ τὸν τόπο πού γέννησε τοὺς ἥρωες τοῦ '40, τὸν τόπο στὸν ὁποῖο γεννήθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν τὰ ἴδια. Ἡ νέα γενιά μας ἄς παραλάβει, ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, αὐτὴ τὴν ἐνδοξὴ Ἱστορία τοῦ '40 κι' ἄς τὴν εὐλαβεῖται καὶ νὰ τὴν περιφρουρεῖ ὡς τὸ ἱερώτερο προνόμιό της. Εἶναι κομμάτι ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς

Πατρίδας μας, «ποῦ εἶναι ἡ ἀθανασία μας, ἡ αἰωνιότητά μας» (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, 1956). Ἄς ἀκούει ἡ νέα γενιά τὸν ποιητὴ:

*«Παιδιὰ Ἑλλήνων στὸν πλατὺ
δρόμο π' ἀνοίγεται μπροστά μας
πρῶτη στοὺς πρῶτους ἡ γενιά μας
κι' ἡρωϊκοὶ νέοι στρατοί».*

(Σ. Μπολέτης)

Κι' ἀκόμη, ὅλοι μας, παλιὰ καὶ νέα γενιά, νὰ μὴν πάψουμε νὰ ἐκφράζουμε τὸ πικρὸ παράπονό μας, ὅτι, παρὰ τὴ θετικὴ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1940 καὶ τὴν τότε ἐνθουσιαστικὴ ἀναγνώριση τῶν Συμμάχων, οἱ ἴδιοι μᾶς ξέχασαν μετὰ. Ἡ Βόρειος Ἡπειρος δὲν ἔγινε, ἀκόμη, δική μας! Ἔτσι ἐπιδεδαιώθηκε, δυστυχῶς, ὅτι τὰ μεγάλα Κράτη δὲν ἔχουν Ἀρχὲς Ἠθικῆς, ἔχουν ὠμὰ συμφέροντα. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ βοᾷ στὶς μέρες μας!...

Ὅλοι ἐμεῖς, ἀπόγονοι τοῦ '40, νὰ δείχνουμε ὅτι, καὶ σήμερα, ἔχουμε τὴν ἴδια ἀντίληψη, πού εἶχαν οἱ πρόγονοί μας γιὰ τὴν Ἐλευθερία, τὴν Τιμὴ, τὴν Πατρίδα καὶ τὴ Θρησκεία μας. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ ἡ φλόγα τῆς Πίστης «γεννοῦν τὴν πανίσχυρη ἐθνικὴ ἐνότητα, πού μεγαλοουργεῖ, κάνει θαύματα σὲ ὥρες εἰρήνης καὶ σὲ ὥρες πολέμου, ὅταν χρειαστεῖ».

Μὴν ξεχνᾶμε τὸ Ἔπος τοῦ '40. Μὴν ξεχνᾶμε «τοὺς ἀφανεῖς ἥρωας, ἄνευ τῆς θυσίας τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχουν ἐπιφανεῖς» (Θ. Φ. Παπακωνσταντίνου, 1966).

ΜΙΧΑΛΗΣ Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗ ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1923 μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, σὲ ἓνα πολιτικό κλίμα ὄχι τόσον ἰδανικό γιὰ τὶς περιστάσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔνεκα συνεχῶν κυβερνητικῶν ἀλλαγῶν, ἀντιμετώπιζε πολλὰ σοβαρὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα, κυρίως γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος συνέρρευσε στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἔνεκα τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχε λοιπὸν ἀνάγκη παγιώσεως τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τῆς πολιτικὴ στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, ἐστρέφετο στὴν σύναψη περιφερειακῶν ἢ καὶ διμερῶν συμφῶνων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Πρωταρχικὸ μέλημα τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὸ ἔτος 1923 ἦταν ἡ κατοχύρωση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ διαφύλαξη τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς ἐθνικῆς ἐπικράτειας. Ὁ βασικὸς αὐτὸς προσανατολισμὸς συνοδεύθηκε ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἀποδοχὴ τοῦ καθεστώτος τῶν Συνθηκῶν καὶ τὴν σταθερὴ προσήλωση στοὺς κανόνες τῆς διεθνούς τάξεως.

Παρὰ ταῦτα ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἐπομένῃ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης ἀντιμετώπιζε τὴν ἄρνηση τῆς Βουλγαρίας νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν μονιμότητα τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴν Δυτικὴ Θράκη, ἐνῶ ἀσφυκτιοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν ἰταλικῶν προκλήσεων (ἐπεισόδιον Κέρκυρας ἔτος 1923) καὶ τῶν αὐξημένων γιουγκοσλαβικῶν καὶ τουρκικῶν ἀπαιτήσεων. Οἱ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδας βρῖσκονταν στὴν ἀνάγκη νὰ στραφοῦν καὶ πάλι στὴν ἀναζήτηση μέσων γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καὶ ἀντιμετώπιση ἀμέσων ἢ καὶ ἔμμεσων ἀπειλῶν σὲ βάρος τῆς

ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας, ὅπως τὸ πρόβλημα τῆς διεξόδου τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας στὸ Αἰγαῖο τὸ ὁποῖο προσελάμβανε ποικίλες ἐκφάνσεις σὲ πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ πλαίσιο.

Τελικὰ μὲ τὴν Γιουγκοσλαβία ὑπῆρξε μία ρύθμιση γιὰ τὰ ἐπίμαχα ζητήματα τῆς ἐλευθέρου ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Γευγελῆς-Θεσσαλονίκης μὲ τὴν ὑπογραφή διμεροῦς συμφωνίας φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ τὴν 27ῃ Μαρτίου 1929.

Παρομοίως ἀντίστοιχη προσέγγιση ἐπιδιώχθηκε καὶ μὲ τὴν Τουρκία μὲ τὴν ὑπογραφή συμβάσεως στίς 10 Ἰουνίου 1930 μὲ εἰδικώτερο σκοπὸ τὴν ὀριστικὴ ἐκκαθάριση τῶν διαφορῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν προκύψει κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὄρων τῆς συνθήκης γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. Μεταγενέστερη συμφωνία μὲ ἡμερομηνία ὑπογραφῆς στίς 30 Ὀκτωβρίου 1930 περιελάμβανε ἐμπορικὴ σύμβαση καὶ εἰδικὴ συμφωνία γιὰ τὸν ναυτικὸν ἐξοπλισμὸν τῶν δύο χωρῶν. Οἱ διμερεῖς αὐτὲς συμφωνίες μεταξὺ Ἑλλάδας ἀφ' ἑνὸς καὶ Τουρκίας καὶ Γιουγκοσλαβίας ἐπεκτάθηκαν τὸ ἔτος 1933 μὲ τὴν σύναψη τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, τὸ ὁποῖον ἀποσκοποῦσε στὴν ἐνίσχυση τῆς ἐνδοβαλκανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ συνεργασίας καὶ ἀποδοχῆς τοῦ καθεστώτος τῶν συνθηκῶν τοῦ *status quo* ὀριοθετήσεως τῶν συμβαλλομένων κρατῶν. Στὸ βαλκανικὸν σύμφωνον ἀπέσχε ἡ Βουλγαρία, ἡ ὁποία ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ τὶς προθέσεις τῆς γιὰ ἐδαφικὰς διεκδικήσεις εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδας.

Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων καὶ εἰδικώτερα ἐκείνης τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ νὰ στραφεῖ στὴν ὀχύρωση τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς με-

θορίου με την κατασκευή των όχυρων κατά μήκος αυτής, ή αριότητα και ή χρησιμότητα των όποιων άπεδείχθη τόν Άπρίλιο του 1941 κατά την γερμανική εισβολή στην Ελλάδα.

Όμως ή άπόβαση την Μεγάλη Έβδομάδα του έτους 1939 Ιταλικών στρατευμάτων στην Άλβανία, λίγους μήνες πριν από την κήρυξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου μετέφερε τόν κίνδυνο διαταράξεως της ειρήνης στα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας. Υπό την νέα άπειλή και με περιορισμένα χρονικά περιθώρια έγιναν όρισμένα άμυντικά όχυρωματικά έργα στην έλληνοαλβανική μεθόριο και περιορισμένης έκτάσεως τοπικές έπιστρατεύσεις εφέδρων.

Η παρουσία Ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων στην έλληνοαλβανική μεθόριο σε συνδυασμό και με άλλες προκλήσεις -ή πλέον προφανής των όποιων ήταν ό τορπιλισμός του ευδρόμου ΕΛΛΗ στην Τήνο στις 15 Αύγουστου του 1940- προανήγγειλαν τις προθέσεις της Ίταλίας, παρά τις διαψεύσεις, για μελλοντική επίθεση κατά της Ελλάδας.

Ός εκ τούτου τó Γενικόν Έπιτελείον Στρατού καθήρηξε σχέδια έπιχειρήσεων για την ένδεχόμενη άπόκρουση της Ιταλικής έπιθέσεως. Τά σχέδια αυτά έκοινοποιούντο προς έφαρμογή στην διοίκηση της 8ης μεραρχίας, πού είχε έδρα στα Ίωάννινα και την ευθύνη διαφυλάξεως των συνόρων. Τά σχέδια αυτά προέβλεπαν την άρχική ύποχώρηση του κυρίου όγκου της 8ης μεραρχίας εις ικανό βάθος και την προσωρινή παραχώρηση έθνικου εδάφους, στους έπιτιθέμενους Ίταλούς, προκειμένου να ολοκληρωθεί ή έπιστράτευση και να αναληφθεί από τόν έλληνικό στρατό πρωτοβουλία για άντεπίθεση και άπώθηση των εισβολέων πέραν των συνόρων.

Άντίθετα ή έπιτυχία του Ιταλικού σχεδίου έπιχειρήσεων κατά της Ελλάδας έστηρίζετο στην αίφνδιαστική εισβολή με ταχυκίνητα μέσα, πρò της συμπληρώσεως της

έπιστρατεύσεως και της συγκεντρώσεως του έλληνικού στρατού. Οι Ίταλοι ήσαν βέβαιοι ότι θα έσημείωναν άστραπιαία ένεργεια, άνάλογη με τις γερμανικές έπιτυχίες της Βέρμαχτ, οι όποιες τó καλοκαίρι του 1940 είχαν έντυπωσιάσει τόν κόσμο. Ό στρατηγός Σοντου, ύπουργός των στρατιωτικών κατά τις παραμονές του πολέμου, είχε διαβεβαιώσει τόν Μουσσολίνι ότι ό Ιταλικός στρατός έντός μιās έβδομάδας θα έφθανε στα Ίωάννινα και έντός δεκαπέντε, είκοσι ήμερών στην Πρέβεζα, για να άκολουθήσει άμέσως έπειτα ή δεύτερη φάση των έπιχειρήσεων δηλαδή ή προέλαση προς Θεσσαλονίκη και Άθήνα. Έξ άλλου ή έπιτυχία του Ιταλικού σχεδίου έστηρίζετο έπίσης και έπί της άποτελεσματικής ύποστηρίξεως των έπιχειρήσεων εδάφους με την έντονη δράση της άναγνωριστικής και βομβαρδιστικής άεροπορίας έπί του πεδίου της μάχης και στα μετόπισθεν, όπως και στον άνηλεή βομβαρδισμό των πλέον σημαντικών πόλεων του έσωτερικου και των συγκοινωνιακών κόμβων, προκειμένου να παραλύσει τó σχέδιο έπιστρατεύσεως και συγκεντρώσεως του έλληνικού στρατού. Πρòς τούτο προεβλέπετο ή χρησιμοποίηση 400 περίπου άεροσκαφών, έναντι 140 μόνον πεπαικωμένου τύπου έλληνικών.

Άμέσως μετά την άπόρριψη εκ μέρους του Πρωθυπουργού του Ιταλικού τελεσιγράφου τó Γενικόν Έπιτελείον Στρατού ενημέρωσε τις μονάδες προκαλύψεως των συνόρων και τόν Διοικητήν της 8ης μεραρχίας ύποστράτηγον Χαράλαμπον Κατσιμητρον. Κατόπιν της άνωτέρω τηλεφωνικής όμιλίας με τó ΓΕΣ ό Διοικητής της Μεραρχίας ήλθε σε έπικοινωνία με τούς διοικητές των μονάδων προκαλύψεως, προκειμένου να τεθούν αυτές σε κατάσταση συναγερμού και να εφαρμόσουν τά σχέδια και τις σχετικές οδηγίες της Μεραρχίας για την αντιμετώπιση της προβλεφθείσας ήδη περιστάσεως συνέταξε δε ιδιοχείρως την άκόλουθη ήμερήσια διαταγή πρòς τά ύπ' αυτόν τμήματα.

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΙΑΤΑΓΗ

(Αριθμ. Πρωτοκ. 30870/28.10.1940).

Αξιωματικοί και όπλιται της ογδόης μεραρχίας, ο πρόεδρος της Ιταλίας εν Αθήναις εξήτησεν από την Κυβέρνησιν ἡμῶν νὰ εἰσέλθῃ ἰταλικὸς στρατὸς εἰς τὸ ἔδαφός μας. Ἡ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ διέταξεν ἀντίστασιν καὶ ἀπόκρουσιν τῆς εἰσβολῆς. Ἦδη διανοίγεται τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ὑπερτάτου πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος δι' ἀντιστάσεως, μέχρις ἐσχάτων, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐνεργείας.

Ἀμυνθῆτε τοῦ Ἱεροῦ Πατρίου ἐδάφους μετὰ φανατισμοῦ ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως, ὅστις ἤλθε νὰ προσβάλῃ τοῦτο ἀναιτίως. Ἀναμνησθῆτε τῶν ἐνδόξων παραδόσεων τοῦ ἔθνους μας καὶ πολεμήσατε μετὰ λύσσης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Δείξατε εἰς αὐτὸν ὅτι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν δέουσαν ἀπάντησιν, ὅπως ἔδωσαν καὶ οἱ πρόγονοί μας τὸ πάλαι εἰς τοὺς Πέρσας ἐπιδρομεῖς. Ὁ Θεὸς ἄς βοηθήσῃ τὸν τίμιον ὑπὲρ Πατρίδος ἀγῶνα μας καὶ ἄς εὐλογῆσῃ τὰ ὄπλα μας, διότι θὰ ἀγωνισθῶμεν ὑπὲρ δωμῶν καὶ ἐστιῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μας. Μὲ τὴν πεποιθῆσιν ἀκράδαντον ὑπὲρ τῆς νίκης ἀναφωνῶ: Ζήτω τὸ ἔθνος, ζήτω ὁ βασιλεὺς, ζήτω ὁ στρατὸς.

ΧΑΡ. Γ. ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ
ὑποστράτηγος

Ἡ διαταγὴ αὐτὴ μεταδόθηκε τηλεφωνικῶς στοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἄνδρες τῶν μονάδων σὲ γενικὴ συγκέντρωσι καὶ προκάλεσε ἐνθουσιῶδεις πατριωτικὰς ἐκδηλώσεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐπιτελεῖον τῆς μεραρχίας ἔτοιμο κατὰ πάντα ἀνεχώρησε μετὰ τὸν Διοικητὴν αὐτῆς εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ σχεδίου καθορισμένον Σταθμὸν Διοικήσεως τῆς μεραρχίας εὐρισκόμενον στὴ θέσιν Βρύση - Πασσᾶ (10 χλμ. νοτίως τοῦ Καλπακίου). Ἦδη ὡς ἐλέγχθη, εἶχαν γίνεαι ὀρισμένα σημαντικὰ ἔργα γιὰ τὴν ὀχύρωσιν τῆς τοποθεσίας Καλπάκι (Ἐλαία), ποταμὸς Καλαμάς, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε νευραλγικὴ πε-

ριοχὴ, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε ἀπὸ βορρᾶ τὴν ἄμυνα τῆς Ἠπείρου. Εἶχε κατασκευασθῆ σημαντικὸς ἀριθμὸς ἔργων ἐκστρατείας, μερικὰ τῶν ὁποίων ἦσαν τὴν ἡμέραν τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως στὸ στάδιον τῆς ἀποπερατώσεως. Πρὸ τῆς τοποθεσίας Ἐλαία Καλαμάς καὶ μέχρι τῶν συνόρων εἶχαν ὀργανωθῆ διαδοχικὰς τοποθεσίαι γιὰ τὴν διευκόλυνσιν ὑποχωρητικῶν ἐλιγμῶν τῶν δυνάμεων προκαλύψεως.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἐπιτιθεμένων ἰταλικῶν μεραρχιῶν ἐπετεύχθη ὑπ' αὐτῶν ἀρχικῶς περιορισμένης ἐκτάσεως διεισδυσὴ ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους τόσοσιν στὸν τομέα τῆς Πίνδου ὅσον καὶ στὴν περιοχὴ Ἐλαίας - Καλαμά. Ὁ διοικητὴς τῆς 8ης μεραρχίας ὑποστράτηγος Χ. Κατομητρός δὲν ἐφήρμοσε τὸ σχέδιον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ γιὰ ἐκτεταμένη ὑποχώρησιν ἐντὸς τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ ἔδωκε τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην στὴν ἡδὴ πρόχειρα ὀχυρωθεῖσα περιοχὴ Ἐλαίας - Καλαμά. Σημαντικὸς λόγος γιὰ τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν ἦταν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς ὑπ' αὐτὸν μονάδας ὑπηρετοῦσαν πολλοὶ στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἐπολεμοῦσαν μὲ ἀύξημένη μαχητικότητα γιὰ τὴν προάσπισιν τῶν ἰδίων χωριῶν καὶ οἰκιῶν.

Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς στὴν τοποθεσίαν αὐτὴν διήρκεσαν μὲ ἐναλλασσόμενες φάσεις δύο ἐβδομάδες, ὅποτε οἱ ἑλληνικὰς δυνάμεις ἀνασυνταχθεῖσαι καὶ ἐνισχυθεῖσαι ἀνέλαβαν ἐπιθετικὰς πρωτοβουλίας καὶ τὸ θράδιν τῆς 13ης Νοεμβρίου κατεῖχαν βελτιωμένους θέσεις. Οἱ μάχαι αὐτὲς στὴν περιοχὴ Ἐλαίας - Καλαμά, τῆς Πίνδου καὶ στοὺς ἄλλους τομεῖς τοῦ ἡπειρωτικοῦ μετώπου τὶς δύο πρῶτες ἐβδομάδες τοῦ πολέμου ἦσαν ἀποφασιστικὰς γιὰ τὴν ἄμυνα καὶ ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους. Καὶ ὅταν παρηλθῶν αὐτὲς οἱ δύο ἐβδομάδες καὶ διαπιστώθη ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὄχι μόνον δὲν ἐπραγματοποίησε ἐντυπωσιακὰς προόδους, ἀλλὰ καὶ συνεκρατήθη καὶ κατόπιν ἀπωθήθη στὴν ἐκπληξὴ τῆς παγκόσμιαις κοινῆς γνώμης προστέθη καὶ ὁ θαυμασμὸς καὶ τὴν

ἀπαισιόδοξη προοπτική ἄρχισε νὰ ἀντικαθιστᾶ ἡ ἐλπίδα. Πιστὸς καθρέπτης τῶν συναισθημάτων τούτων ἀποτελοῦν καὶ τὰ σχόλια τοῦ βρετανικοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «Ἡ Ἑλλάδα -ἐγγραφαν μετὰ τὴν 28 Ὀκτωβρίου οἱ Τάϊμς τοῦ Λονδίνου- ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συγχαίρει ἐαυτὴν γιὰ τὴν πάλῃ τῆς κατὰ ὑπερπενταπλασίου ἐχθροῦ. Ἡ ξένη τυραννία δὲν ἐπέτελεσε μεγαλύτερα πρόοδο κατὰ τοῦ πρώτου προμάχου τῶν ἐλευθεριῶν εἰς τὴν Εὐρώπῃ, ἀπὸ ὅσων οἱ Πέρσες, ὅταν πρὸ 2.500 ἐτῶν κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν καταπληκτικὴν τῶν ὑπεροπλίαν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν». Καὶ προ-

σέθεσε ὁ «Ὀμπσέρβερ»: «Ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴν εὐτολμον ὁρμὴ τῆς, ξεπέρασε ὅλες τὶς προηγούμενες ἐπιτυχίες τῆς καὶ ἔδωσε περιλάμπρο παράδειγμα ἀντιστάσεως». Καὶ συνεχίσθηκε ἡ ἐνδοξη αὐτὴ πορεία πρὸς τὴν νίκη γιὰ πέντε ἀκόμη μῆνες (μετὰ τὴν 13ῃ Νοεμβρίου 1940), μέχρις ὅτου ἡ γερμανικὴ στρατιωτικὴ παρέμβαση τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1941 μετέβαλε τὴν ὅλη κατάσταση γιὰ νὰ καταλήξει ὕστερα ἀπὸ ἐπικοῦς ἀγῶνες ἀντιστάσεως στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη στὴν προσωρινὴ ἀλλὰ τραγικὴ σὶς συνέπειες τῆς υποδοῦλωσης τῆς χώρας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΕ ΝΙΚΗΣΕΣ, ΑΓΑΠΗΜΕΝΕ ΜΟΥ...

*Μὲ νίκησες ἀγαπημένε μου! Μὲ κατέβαλες ἐχθρὲ μου!
Μοῦ πῆρες μεσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου τὰ ἄρματα μου, ἕνα πρὸς ἕνα
Καὶ νὰ πού τώρα ἀπόμεινα χωρὶς προστασία ἀπὸ κανένα
Καὶ ἴδου πού βρίσκομαι τώρα, Φίλε, ξαρμάτωτος ὅσο ποτε μου.*

*Οὔτε ἡ ἐπιθυμία ἐνὸς παιδιοῦ, κι οὔτε τῆς Λογικῆς ἡ πονηρία
Μὰ κι οὔτε ἡ Χίμαιρα, κι οὔτε ἀκόμα ἕνα ἄλογο σαστισμένο
Δὲν ὑπῆρξαν γιὰ μένα τίμια καὶ ἀσφαλῆ, ἀφοῦ ὅλα μὲ δείξανε προδωμένο
Κι οὔτε μπορεῖ ἡ καρδιά μου νὰ βρεῖ κάποια γιὰ ὅλα αὐτὰ δικαιολογία.*

*Δραπέτευσα μάταια, κι ὅπου κι ἂν πῆγα ξαναβρῆκα τοῦ Νόμου
Τὴν ἀνάγκη καὶ πρέπει νὰ ἐνδώσω, ὦ θύρα, τὸν ξένο νὰ δεχτεῖς,
Καρδιά μου ἀγωνιᾶς, θὰ πρέπει ὅμως νὰ τὸν ἀποδεχτεῖς
Αὐτὸν πού εἶναι μέσα μου, κι εἶν' πιὸ πολὺ ἐγὼ ἀπ' τὸ ἐγὼ μου.*

*Ἐδῶ βρίσκομαι, ἐλεῆστε με, λοιπόν, οὐράνιες σφαιρὲς καὶ θόλοι
Καὶ προβαδίζοντας ἀπὸ τὴν κλήση τῶν Πεθαμένων, εἶμαι παρών.
Δίκαιε Κριτῆ, Αἰώνιε, Ἄγιε Θεέ, Παντοδύναμο Ὄου,
Ἴδου πού εἶμαι ὀλοζώντανος, μέσα στὴν παρουσία σου ὅλη.*

ΠΩΛ ΚΛΩΝΤΕΛ
Μεταφρ. Ε.Ν. ΜΟΣΧΟΣ

«ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΟΔΟ ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ!»

*Όχι πιά λόγια,
όχι τὰ μάτια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἐπους!
Μὲ τὴν λόγχη Σας καὶ τὴν ψυχὴ Σας, (...)
γιὰ τὴν Ἐφοδο τοῦ Ἵψους!*

Ἄγγελος Σικελιανός

Κοντεύουν κιόλας κάπου ἐξηνταπέντε χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἡ σάλπιγγα τοῦ Ἐθνους κάλεσε τοὺς πανέλληνες γιὰ τὴν Ἐφοδο τοῦ Ἵψους! Γιὰ τὸν τιτάνιο ἀγῶνα του κατὰ τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ. Γιὰ Ἐλευθερία καὶ Δημοκρατία ἤ, ὅπως λέει ὁ ποιητής⁽¹⁾, νὰ λυτρώσουν τὸ Πνέμμα τοῦ Ἀνθρώπου, *«ζωὴ νὰ δώσετε νέα, / στὸ πολὺπαθο πνέμμα, / τὸ Πνέμμα τοῦ Ἀνθρώπου, ἀδερφοί μου!»*.

Τότε, στὴ χώρα μας καὶ σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη τὸ Πνέμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ὑποδουλωθεῖ στὸν ὕλισμὸ καὶ στὴν ἀθεΐα. Μᾶς τὸ δεβαιώνει ἕνας ἄλλος ποιητής, ὁ Στέφανος Μπολέτσης⁽²⁾: *«Εἶχαμε χτίσει, Κύριε, / Βαβέλ φθορᾶς, / μὲ λάσπη, / χάλυβα, μετὸν, γρανίτη / καὶ μαρμάρινες κολῶνες»*.

Καὶ εἶχε θεοποιήσει τὴν Ἐπιστήμη καὶ τὸν ἑαυτοῦ του. Εἶχε ἀλυσοδεθεῖ στὸ δέντρο τῆς Γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, στὸ δέντρο τῆς ἀποστασίας.

Οἱ δυὸ παγκόσμιοι πόλεμοι καὶ κυρίως ὁ δεύτερος ξεγύμνωσαν τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν ἐπαρση καὶ τὴν ὕβρη τῆς ἀποστασίας. Ὁ ποιητής θὰ σαλπίζει⁽³⁾:

«Κ' ἦρθαν ἀγέρες: / σήκωσαν / τίς στέγες τῶν σπιτιῶν / πόρτες - παράθυρα μᾶς πῆραν οἱ κυκλώνες... / Ἦρθαν ποτάμια: / σάρωσαν τὰ λασποθέμαλά μας... / Κόκκινοι, / μαῦροι / πόλεμοι, / λυῶσαν τὸ χάλυβα / καὶ πυρπολήσαν / τὰ ὑπάρχοντά μας...».

Ἔτσι γυμνὸς καὶ ἄστεγος ὁ ἀνθρώπος

τῆς Εὐρώπης ἔπρεπε νὰ δώσει μιὰ νέα ζωὴ «στὸ πολὺπαθο πνέμμα», ποὺ εἶχε οἰκοδομήσει πάνω σὲ λασποθέμελα ἕνα σαθρὸ οἰκοδόμημα, ἕναν σαθρὸ πολιτισμὸ ἔστω καὶ ἂν προσπάθησε νὰ τὸν ζώσει μὲ χάλυβα, μὲ τὴν ἀνθρώπινη δηλαδὴ λογικὴ, γιὰ νὰ φαντάζει δυνατὸς καὶ ἀξεπέραστος.

Εὐτυχῶς, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, κρατοῦσε ἀκόμα. Δὲν εἶχαν διαβρωθεῖ ὀλότελα τὰ θεμέλιά του. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἔστω καὶ ὡς θρησκευτικὸ συναίσθημα, ἔστω καὶ ὡς τυπολατρεία, τάιξε τὴν ψυχὴ του. Μπορεῖ τὸ πνέμμα του νὰ ταλανιζόταν ἀπὸ τὸν βίαιον ἄνεμο τῆς ἀθεΐας, ὅμως ἡ ψυχὴ του ἄντεχε. Κι ἀντιστάθηκε!

Κεῖνο τὸ πρωῒνὸ τῆς Δευτέρας, πρὶν ξημερῶση ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου 1940, ὁ φασισμὸς ἐπιτέθηκε. Τὸ κρατικὸ ραδιόφωνο μὲ παλλόμενη φωνὴ ἔδινε τὴν εἶδηση: «Αἱ ἰταλικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις προσβάλλουν ἀπὸ τῆς 5.30' σήμερον τὰ ἡμέτερα τμήματα προκαλύψεως τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Αἱ ἡμέτεροι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους». Ὁ χρονογράφος τῆς ἐποχῆς σημειώνει: «Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἀντηχοῦν πέρα γιὰ πέρα οἱ σειρήνες ἐνὸς λαοῦ ποὺ μὲ σπάνια ὁμοψυχία, χωρὶς δισταγμὸ, πιστὸς στὴν ἱστορικὴ του συνείδηση, ζωντανεῖ τὴν παράδοση αἰῶνων». Ὁ Στέφανος Μπολέτσης, ὁ ραψωδὸς τοῦ μεγάλου Ἐπους τοῦ νεότερου ἑλληνισμοῦ, θὰ γράψει: *«Βάνδαλοι δὲν πατοῦν / στὴν Ὀλυ-*

μπία,/στην Κνωσσό,/στον Παρθενώνα».

Και θα βροντοφωνάξει στους αναντρους εισβολείς: «Πού πάτε;/από δώ πέρα δέν περνάτε./Κεί κάτω/είν' ό Μαραθώνας, τά Ψαρά/τά κόκκαλα τής Χαΐδως και τής Μόσχως,/του Διάκου,/των Τζαβέληδων και του Νικηταρά./Στή γή/μέ τά καλλίγραμμα δουνά,/που διθυράμβους λέν οι άνεμοι,/δέν περνάτε»⁴⁾.

Ό Κωνσταντίνος Τσάτσος υπογραμμίζει σέ άρθρο του⁵⁾ για τόν Έλληνικό ήρωισμό: «Αί ήρωϊκάί πράξεις των Έλλήνων δέν είναι παρά ή εκφρασις ενός όλου... ό Έλληνη στρατιώτης είναι και στρατηγός, είναι και άρχηγός του Κράτους, είναι όλόκληρη ή Ελλάδα.... Έχει ιστορικήν και πολιτικήν συνείδησιν. Δέν είναι στέλεχος άδουλον άγέλης».

***

Τότε, ή όμοφυχία, ήταν τό μεγάλο όπλο των Έλλήνων! Οι Έλληνες διανοούμενοι και άνθρωποι του πνεύματος και τής τέχνης κάνουν τό χρέος τους. «Οί πολιτικοί άρχηγοί έκαμαν τό χρέος τους. Οι πνευματικοί όφείλουν νά κάμουν κάτι περισσότερο: Νά βρεθούν έμπρός από την εύψυχία του Έλληνικού λαού, νά τόν δυναμώσουν μέ τó παράδειγμα και τó Λόγο τους, και νά τόν οδηγήσουν σέ μεγάλα και δοξασμένα φτερουγίσματα. Τά Γράμματα στην Ελλάδα δέν έμειναν ποτέ έξω από τούς άγώνες και τίς θυσίες του έθνους...», σχολιάζει ό Πέτρος Χάρης στό τεύχος τής «Νέας Έστίας» τής 1ης Νοεμβρίου 1940. Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τó περιοδικό «Πνευματική Ζωή» του Μελη Νικολαΐδη όπου δημοσιεύεται έκκληση «Έλλήνων διανοουμένων, ανθρώπων του πνεύματος και τής τέχνης πρós τούς άδελφούς μας όλου του κόσμου, για νά ζητήσουμε όχι την ύλική αλλά την ήθικη βοήθειά τους».

Τέτοιες εκκλήσεις και μανιφέστα έχουμε και από άλλα σωματεία κι ενώσεις, όπως τής Έταιρείας Έλλήνων Λογοτεχνών, τó μανιφέστο «των νέων συγγραφέων τής Έλ-

λάδος», την κοινή έκκληση των πνευματικών και καλλιτεχνικών σωματείων των Αθηνών, μέ κορυφωμα τίς διαμαρτυρίες-εκκλήσεις τής Ακαδημίας Αθηνών, του Πανεπιστημίου Αθηνών, τής Ένώσεως Συντακτών Ημερησίων Έφημερίδων κ. ά.

Ό Γεώργιος Α. Βλάχος έγραφε για την όμοφυχία των Έλλήνων: Οι Έλληνες σύσσωμοι άνταποκριθήκανε στόν μεγάλο έρρανο του αίματος «και ή Ελλάδα άμέσως, χωρίς λογαριασμούς, χωρίς σκέψιν, άνοιξε όλες τίς φλέβες τής. Ήταν άγών υπέρ τής Πατρίδος. Αυτήν ήγάπησαν έξαφνα, μέ όρμήν και πάθος, άριστεροι και δεξιοί, άστοι και κομμουνιστάι, έθνικόφρονες και αναρχικοί: Την Έλλάδα.»

Πρώτοι, οι έξόριστοι στά ξερονήσια και στά νησιά του Αιγαίου, από τή δικτατορία του Μεταξά, ζήτησαν νά βρεθούν στό μέτωπο και νά πολεμήσουν για την Ελλάδα, όπως ό Παναγιώτης Κανελλόπουλος⁶⁾ και ό Γεώργιος Παπανδρέου, ό μετέπειτα Γέρος τής Δημοκρατίας, που έθεσε τόν έαυτό του «εις την διάθεσιν τής Πατρίδος διά πάσαν ύπηρεσίαν»⁷⁾.

«Άνοιχτό Γράμμα», στόν τότε Υφυπουργό Ασφαλείας, έστειλε, στίς 31 Οκτωβρίου 1940, ό Γενικός Γραμματέας τής Κ. Ε. του Κ.Κ.Ε. Νίκος Ζαχαριάδης από τή φυλακή που δρισκόταν. Τό γράμμα δημοσιεύθηκε στην έφημερίδα Καθημερινή στίς 2.11.1940. Μεταξύ των άλλων έγραφε: «Ό Φασισμός του Μουσολίνι χτύπησε την Ελλάδα πιασώπλατα, δολοφονικά και ξετοίπωτα μέ σκοπό νά την υποδουλώσει και έξανδραποδίσει. Σήμερα όλοι οι Έλληνες παλεύουμε για την λευτεριά, την τιμή, την έθνική ανεξαρτησία. Ή πάλη θα είναι πολύ δύσκολη και πολύ σκληρή. Μά ένα έθνος που θέλει νά ζήσει, πρέπει νά παλεύη άψηφώντας τούς κινδύνους και τίς θυσίες (...). Στόν πόλεμο αυτόν, που τόν διευθύνει ή Κυβέρνηση Μεταξά, όλοι μας πρέπει νά δώσουμε όλες μας τίς δυνάμεις δίχως έπιφύλαξη. Έπαθλο για τόν εργαζόμενο λαό και έπιστέγασμα για τó σημερινό του άγώνα πρέ-

πει νὰ εἶναι καὶ θὰ εἶναι μιὰ καινούρια Ἑλλάδα τῆς δουλειᾶς, τῆς λευτεριάς, λυτρωμένη ἀπὸ κάθε ξένη ἰμπεριαλιστικὴ ἐξάρτηση καὶ ἀπὸ κάθε ἐκμετάλλευση, μὲ ἕνα πραγματικὸ παλλαϊκὸ πολιτισμὸ...». Τὸ πῶς ὑλοποίησε τὰ ὅσα γράφει σὲ τοῦτο τὸ «Ἀνοιχτὸ Γράμμα» τοῦ ὁ Ζαχαριάδης δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Τὸ παραθέσαμε γιὰ λόγους ἱστορικῆς ἀντικειμενικότητας καὶ γιατί, ὁ ὄξυδερκῆς ἀναγνώστης, μπορεῖ μόνος του νὰ δγᾶλει τὰ συμπεράσματά του.

Στὴν ἐφημερίδα «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 6.11.1940 δημοσιεύθηκε, μὲ τίτλο «Στὸν πόλεμο καὶ μέλη Ἱεραποστολικῆς Κοινοδιακῆς Ἀδελφότητος», ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ΖΩΗ, πού ὑπογράφανε ὁ Ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακώστας, ὡς Πρόεδρος, καὶ ὁ Δημ. Παναγιωτόπουλος, ὡς Γραμματεὺς. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τὸ παραθέτουμε ὅπως δημοσιεύθηκε στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα»:

«Ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος ἤχησε ζωηρῶς εἰς τὴν κοινοδιακὴν ἡμῶν ἀδελφότητα. Προπέμψαμεν πρὸς κατάταξιν ὑπὸ τὴν τετιμημένην ἑλληνικὴν σημαίαν τριάκοντα ἕξ μέλη τῆς ἀδελφότητος, ἕξ ὧν ἑννέα κληρικοί ἱεροκήρυκες, καὶ ἤδη στρατιωτικοὶ ἱερεῖς, καὶ δέκα ἐφεδροὶ ἀξιωματικοί.

Συγχαίροντες θερμῶς διὰ τὴν σθεναρὰν στάσιν τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐνχόμεθα ἐκ καρδίας ὅπως ὁ Ὑψιστος εὐλογῆσῃ τὸν ὑπὲρ θωμῶν καὶ ἐσιῶν ἀγῶνα, χαρίζων τὴν νίκην τοῦ Δαυὶδ κατὰ τοῦ ἀνόμου Γολιάθ.

Ὅχι, λοιπόν, «τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἐπους», ἀλλ' ἄμεση ἀνταπόκριση στὸν μεγάλο ἔρανο τοῦ αἵματος! Καὶ δὲν ἦταν μόνον αὐτὴ ἡ προσφορά τῆς Ἀδελφότητος. Στὰ χρόνια, πού ἀκολούθησαν, ἡ προσφορά τῆς στὸν πεινασμένο ἀπὸ ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ τροφὴ λαὸ μας ἦταν ἄμεση. Ἄς θυμηθοῦμε τοὺς «Ἀχθοφόρους τῆς Ἀγάπης»⁽⁸⁾ μὲ τὰ συσσίτια στὸ «Καρύτση 14» καὶ τὴ «Διακήρυξι» τῆς Χριστιανικῆς

Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, πού ἐτοιμάστηκε κεῖνα τὰ χρόνια τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς. Ἡ «Διακήρυξι» ἦταν καρπὸς ἀνυπολόγιστου μόχθου καὶ λαμπρῆς συνεργασίας τῶν δυὸ μεγάλων πρωτεργατῶν τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, τοῦ Ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακώστα καὶ τοῦ Καθηγητῆ Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη.

Δὲν ξέρω ἂν τότε γράφτηκε ἄλλο κείμενο μὲ τέτοια πνευματικότητα καὶ δυναμισμό, πού γκρέμιζε συθέμελα τὸν ὕλισμό καὶ πύργωνε τὶς πνευματικὲς ἀξίες καὶ τὴ χριστιανικὴ διοθεωρία ἀποκαθαρμένη ἀπὸ ἀνθρωποπαθῆ στοιχεῖα. Ξέρω ὅμως ὅτι πολλὰ, μάταια, τριμμένα λόγια γράφτηκαν, πού μῆτε λυτρῶνανε τὸ «πολύπαθο πνέμμα, τὸ Πνέμμα τοῦ Ἀνθρώπου», μῆτε ζωὴ νέα τοῦ δίνανε, γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ τοῦ χαρίσουν «καῖμα καὶ σάρκα»⁽⁹⁾, ὅπως ὄνειρευόταν ὁ ποιητής.

Τὶς πνευματικὲς ἀξίες τὶς πυργώνουν οἱ φλογισμένες ἀπὸ θεϊκὴ Ἀγάπη καρδιές. Καὶ τὸ χριστιανικὸ δίωμα τὸ πραγματώνουν οἱ ἀπλὲς προσευχόμενες ψυχές, ὅπως ἐκείνη τοῦ φαντάρου, πού σὲ γράμμα του ἀπὸ τὸ μέτωπο, ζητάει ἀπὸ τὴ γυναίκα του νὰ βάζει τὰ παιδιὰ τους «νὰ προσεύχονται κάθε βράδι γιὰ τὴ Νῆκη τὸν ἑλληνικὸν ὄπλων καὶ τὴν σωτηρίαν ὄλων τῶν στρατιωτῶν καὶ ὕστερα γιὰ μένα...»⁽¹⁰⁾. Ἀνορθόγραφο τὸ γράμμα, ὅμως ὀλόφωτη ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀπλοῦ ἐκείνου ἑλληνα φαντάρου!!! Ἔτσι, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθεῖται κάθε φορὰ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου στὸν Οὐράνιο Πατέρα του: «Ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις»⁽¹¹⁾.

Εἶναι δυσεξηγητος ὁ ἑλληνικὸς ἡρωϊσμός χωρὶς τὴν πνευματικὴ θεώρησή του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κων. Τσάτσος ἔγραφε τότε: «Ὅταν θὰ γραφῆ ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ πολέμου, θὰ κατανοήσουν τότε ὅλοι πλέον ὅτι τὸ συντελούμενον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡρωϊμοῦ ἄθλον εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται καὶ ἡ πλέον φι-

λόπατρις φαντασία»⁽¹²⁾. Πραγματικά, στὸν Ἑλληνα τοῦ Σαράντα κυριαρχοῦσε μέσα του «ὁ νέος ἄνθρωπος ποὺ γεννήθηκε σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς συνειδήσεις τοὺς μῆνες ἐκείνους. Ὁλ' ἡ Ἑλλάδα σὲ μιὰν ἀπλὴ σκη- νή! Ἐκεῖ κι ὁ μεγάλος πατριωτισμός, ἐκεῖ κι ὁ θαῦτος σεβασμός, ἐκεῖ και ἡ σιδερένια κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη», ὅπως ἔγραφε ὁ Πέτρος Χάρης⁽¹³⁾.

***

Εἶχε προηγηθεῖ ἡ ὕβρις τοῦ εἰσβολέα στὴ Μεγαλόχαρη. Στὶς 15 Αὐγούστου 1940, στὴ γιορτὴ τῆς Μεγαλόχαρης, εἶχε τορπιλίσει ὕπουλα, στὸ λιμάνι τῆς Τήνου, τὸ πολεμικό μας «Ἑλλη». Στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Βραδυνή» τῆς 17.9.1940 σημειώνεται ἡ μαρτυρία αὐτόπτη: «Χωρὶς νὰ προηγηθῆ τίποτα, βλέπουμε τὴν «Ἑλλη» νὰ συγκλονίζεται ὀλόκληρη νὰ ἀναπηδᾷ, νὰ τραντάζεται... «ἐγέμισεν ἡ παραλία μὲ ναῦτες τοῦ Βασιλικοῦ πλοίου γυμνοὺς, μισόγυμνοους, σὲ κακὰ χάλια (...), ἐνῶ τὸ αἷμα ἔτρεχε ἀπὸ τὰ τραύματά τους κ' ἐκοκκίνιζε τὸ νερό»⁽¹⁴⁾.

Αὐτὴ ἡ ὕβρις ἀντὶ νὰ κάμψει τοὺς Ἑλληνας, ὅπως ὑπολόγιζε ὁ εἰσβολέας, τοὺς χαλύδωσε. Κι ὅταν ὁ Ἴταλὸς ἄρχισε φανερὰ τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδος, «ἀπὸ τὸ καμπαναριὸ τῆς Μεγαλόχαρης ἀντιλάλησε ὡς τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ καμπάνα τοῦ Ἐθνικοῦ συναγερμοῦ... Ὁ σεπτὸς ναὸς τῆς Παρθένου στάθηκε τὸ ψυχικὸ στρατηγεῖο τοῦ ἔθνους»⁽¹⁵⁾. Ἡ καμπάνα τοῦ Ἐθνικοῦ συναγερμοῦ ξεσήκωσε σύσσωμο τὸν Ἑλληνικὸ λαό. Καὶ πρῶτες τὶς κεφαλὲς τοῦ ἔθνους, τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία του⁽¹⁶⁾.

Καὶ ἡ ὕβρις τοῦ εἰσβολέα θὰ συνεχισθῆ. «Προχθὲς -γράφει ὁ Γ. Α. Βλάχος⁽¹⁷⁾- εἰκοσιπέντε Δεκεμβρίου, Χριστοῦγεννα. Οἱ στρατοὶ τῆς Εὐρώπης, σιωπηρῶς, χωρὶς νὰ προηγηθῆ καμμιά συννεόηση κατέθεσαν δι' ὀλίγας ὥρα τὰ ὄπλα. Ἐξαφνα ομηῆνος κοράκων διέσχισε τὰς κωδωνοκρουσίας καὶ τὰς εὐχὰς καὶ ἐπέρασε διαστικὰ ἀνάμεσα στὰ σύννεφα. Ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμη, εἶχε

πάρει δόμβας ἀπὸ τὸ Μπρίντζι, ὀβίδας ἀπὸ τὸ Μπάρι, καὶ ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἀνοχύρωτον, τὸ κατεστραμένον, τὸ γαλίνιον νηοὶ τῆς Κέρκυρας... Ἐξαλλος ἐσήμαινε συναγερμός» χωρὶς ἔλεος! Χωρὶς ἀναστολὲς γιὰ τὴ μεγάλη ἡμέρα τῆς Χριστιανοσύνης. Κι ὁ ἀρθρογράφος ἀναρωτιέται: «Μὰ ἔχουν Θεο! Πιστεύουν τίποτα!... Τὴν ἐορτὴν τῆς Παναγίας δὲν τορπιλίσαν τὴν «Ἑλλη»; Τί τοὺς ἔκαμαν τὰ Χριστοῦγεννα;».

Φαίνεται, τὴν ἴδια συμπεριφορὰ τῆς ὕβρεως ἐδειξαν οἱ εἰσβολεῖς καὶ στὴ Βόρειο Ἑπειρο. Ὁ Π. Παλαιολόγος, πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τότε, μᾶς πληροφορεῖ: Ἡ ἐρήμωσις τῶν ἐλευθερωθέντων χωριῶν μαρτυρεῖ τὴν βαρβαρότητα τοῦ ἐχθροῦ. Ἰδιαιτέρως ἐδοκιμάσθη ἡ κωμόπολις Δολιανά. Οἱ Ἴταλοί, ἂν καὶ ὑποσχεθῆκανε νὰ σεβαστοῦν τοὺς κατοίκους, συλλάβανε σὲ λίγο τοὺς γέροντες κι ἐπιδόθηκανε σὲ γενικὴ καταστροφὴ. «Ἐρήμαξαν τὰ πάντα - ἐπιπλα, ροῦχα, προῖκες κοριτσῶν, ὅλα τὰ τρόφιμα, ἀκόμη καὶ τὰ στρώματα καὶ τὰ κλινოსκεπάσματα. Ἀφῆρσαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Δισκοπότηρον, ὅπως εἰς ἄλλο χωρίον ἐλόγχισαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἑσταυρωμένου». Κι ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ Δολιανά, «κατὰ τὴν φυγὴν τῶν ἐφόρτωσαν εἰς τριάντα αὐτοκίνητα τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ σκεύη, διασκορπίσαντες εἰς τὰς ὁδοὺς τὰ γεννήματα καὶ τὰ ὄσπρια...» καὶ τὰ περιέχυσαν μὲ χημικὰ χρώματα καὶ πετρέλαιο. Ἀφαιρέσανε τὰ παραθυρόφυλλα ἀπ' τὰ σπίτια καὶ σφάξα- νε ὅλα τὰ ζῶα⁽¹⁸⁾.

***

Ὅμως ἡ ὕβρις δὲν μένει ὡς τὸ τέλος ἀτιμώρητη. Ἀνήμερα τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μπαίνει νικητὴς στὴν Κορυτσά. Ὁ Π. Παλαιολόγος στὸ χρονογράφημά του, στὶς 26.11.1940, στὸ «Ἐλευθερον Βῆμα», γράφει: «Ἡμέρα μᾶς μεγάλης νίκης. Τῆς μεγαλύτερης ποὺ εἶχαμε ὡς τώρα... Ἦταν τῶν

Εισοδίων τῆς Θεοτόκου. Ἡ Παναγία τιμωρεῖ τὴν ἀσέβεια τῆς Τήνου. Κάνουν τὸ σταυρὸ τους καὶ τὴν εὐχαριστοῦν οἱ φαντάροι μας».

Ἡ ἴδια πίστη συνέχει καὶ τὸ ναυτικὸ μας. Στὴν ἐφημερίδα «Ἐθνικὸς Κήρυξ» τῆς Νέας Ὑόρκης (3.1.1941) διαβάζουμε: «Πρὶν ἐκκινήσῃ ἀπὸ τὴν βάσιν του τὸ ὑποβρύχιον «Παπανικολῆς», ὁ κυβερνήτης ἐκάλεσε τοὺς τριάντα ὀκτῶ ἄνδρας τοῦ πληρώματος καὶ τοὺς εἶπε ὅτι τὸ ἐγγεῖρημα εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπικίνδυνον. Ἐδήλωσε δὲ ὅτι, ἐὰν ὑπάρχουν διατάζοντες νὰ ἐκτεθοῦν εἰς τὸν θάνατον, εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἀποχωρήσουν. Ἀλλὰ κανεὶς ὅμως δὲν ἐζήτησε νὰ ἐξαιρεθῇ. Ὅλοι ὁμοφώνως ἔλαβαν τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν». Πρὶν ἐκκινήσουν, τονίζει τὸ τηλεγράφημα, «μετέλαβον τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Μεγαλόχαρης καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν ναυτιλλεομένων». Τὸ ὑποβρύχιον «Παπανικολῆς» μαζί με τ' ἄλλα πολεμικὰ μας ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Σωτήρης Σκίπης, ποιητῆς καὶ ἀκαδημαϊκός, γράφει στὸ ποίημά του «Παπανικολῆς»: «- Ἀχ, δὸς' μου Βαγγελίστρα μου, καρδιά νὰ περιμένω, / τὴν προσβολὴ πού σου κάμαν οἱ ἄνθρωποι Ἰταλοί, / ἐγὼ νὰ τὴν ξεπλύνω / μὲ τὸ μικρὸ καράδι μου, τὸν Παπανικολῆ!». Ὁ Στέφανος Μπολέτης ἀφιερώνει στίχους ἀνεπανάληπτους σ' αὐτοὺς «πού ξεκινήσανε μὰ μέρα, / γὰ' νὰ ταξίδι χωρὶς τέρμα, / πέρα, / στὰ βάθη μακρινῶν ὠκεανῶν». Εἶν' αὐτοὶ πού «Οἱ σκελετοὶ τους / λικνίζοντ' ἀπαλά, / σὲ χῶρες μαργαριταριῶν, / σὲ πολιτεῖες κοραλλένιες, μυθικές. (...). Ναυτες / καὶ πλοίαρχοι, / σ' ἀπύθμενα βασίλεια, / πᾶνε / καὶ πᾶνε / σ' αἰῶνια ταξίδια. / Ταξίδια δίχως χρόνο δίχως μίλια...». Ἀλήθεια, πόσοι καὶ πόσοι χάθηκαν στὰ βάθη τῆς θάλασσας, σὲ ἐκεῖνον τὸν ἄδικο πόλεμο!

***

Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ νομισθεῖ πὼς ὁ πόλεμος ἦταν εὐκόλος γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Οἱ συνθήκες στὸ Μέτωπο ἦταν φοβερὰ δύσκολες ὡς τραγικές. Ἡ λάσπη, τὸ χιόνι, ἡ πείνα, οἱ ψεῖρες, ἡ ἔλλειψη πολεμοφοδίων εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἐχθροί.

Πολλὲς φορὲς οἱ φαντάροι μας πολεμοῦσαν νηστικοὶ δυὸ καὶ τρεῖς ἡμέρες. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης εἶν' ἀποκαλυπτικὸς στὴν περιγραφή του: «*Νύχτα πάνω στὴ νύχτα βαδίζαμε ἀσταμάτητα, ἕνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλο, ἴδια τυφλοί. Μὲ κόπο ξεκολλώντας τὸ ποδάρι ἀπὸ τὴ λάσπη, ὅπου, φορὲς, ἐκαταβούλιαζε ἴσαμε τὸ γόνατο. Ἐπειδὴ τὸ πιὸ συχνὰ ψιχάλιζε στοὺς δρόμους ἔξω, καθὼς μὲς στὴν ψυχὴ μας. Καὶ τίς λίγες φορὲς ὅπου κάναμε στάση νὰ ξεκουραστοῦμε, μῆτε πού ἀλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροὶ καὶ ἀμίλητοι, φέγγοντας μ' ἕνα μικρὸ δαδί, μιά - μιά ἐμοιραζόμεσταν τὴ σταφίδα. Ἡ φορὲς, πάλι, ἂν ἦταν βολετὸ λύναμε βιαστικὰ τὰ ρούχα καὶ ξυνόμεσταν μὲ λύσσα ὦρες πολλές, ὅσο νὰ τρέξουν τὰ αἵματα. Τί μᾶς εἶχε ἀνέβει ἡ ψεῖρα ὡς τὸ λεμό, καὶ ἦταν αὐτὸ πιὸ κι' ἀπ' τὴν κούραση ἀντιπόφορο. Τέλος, κάποτε ἀκουγότανε στὰ σκοτεινὰ ἢ σφρυγίχτρα, σημάδι ὅτι κινούσαμε, καὶ πάλι σὰν τὰ ζᾶ τραβούσαμε μπροστὰ νὰ κερδίσουμε δρόμο, πριχοῦ ξημερώσει καὶ μᾶς βάλλονε στόχο τ' ἀεροπλάνο»⁽²⁰⁾.*

Ἀποκαλυπτικὲς εἶναι καὶ οἱ περιγραφὲς τῶν ξένων δημοσιογράφων γιὰ τίς συνθήκες στὸ Μέτωπο. Ὁ Leland Stowe⁽²¹⁾ γράφει: «Αὐτὸς ὁ πόλεμος εἰς τὰ ἄλβανικὰ ὄρη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ ἔτους εἶναι χειρότερον ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἐλπίζω νὰ ξαναδῶ... Ἐνιπτόμεθα μὲ παγωμένο νερό, ἢ ἐμέναμεν ἄνιπτοι...». Συγκρίνοντας τὰ ὅσα πέρασε σ' Ἄλβανικὰ βουνὰ μὲ κείνα στὸν πόλεμο τῆς Φινλανδίας, πού κι ἐκεῖ οἱ δρόμοι ἦταν σκεπασμένοι ἀπὸ πάγο καὶ χιόνι, λέει ὅτι «τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν συνέβαιναν εἰς τὴν Φινλανδίαν, (...) πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς περιρηγητικὴ ἐκδρομὴ ἐν συγκρίσει πρὸς ὅσα οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ὑπομένουν ἐπὶ ἐβδομάδας χωρὶς παράπονον, χω-

ρίς ἐλπίδα ἀδείας ἢ ἀνάπαυλας ἐπάνω σ' ἐκείνες τις παγωμένες, τις ἀνεμοδαρμένες ὀροσειρές ἀπὸ τὸ Τελελένι καὶ τὴν Κλει-σούραν καὶ ἀκόμα βορειότερον...».

Τὰ κρυοπαγήματα εἶναι ὁ χειρότερος ἐχθρός. Ὁ πιὸ ὑπουλός. Ἀποδεκατίζει τὸ στρατό μας. Οἱ τραυματίες, πολλές φορές, πεθαίνουν στὸ δρόμο πρὶν φτάσουν στὸ νοσοκομεῖο. Ὁ Βάσος Τομπιδάρος στὸ «Ἡμερολόγιο Πολέμου» μᾶς πληροφορεῖ: «Στὸ δρόμο συναντῶ δυὸ φορεῖα, τοῦ ἐνὸς τὸ πρόσωπο εἶναι σκεπασμένο μὲ ἐπιδέ-σμούς γεμάτους αἷματα. Ὁ ἄλλος κτυπη-μένος ἀπὸ χειροβομβίδα ὄλο βογγᾶ... Πολ-λές φορές δὲν ἀντέχουν καὶ πεθαίνουν στὸ δρόμο. Σὲ μιὰ στιγμή οἱ τραυματιοφορεῖς καταλαβαίνουν πὼς δὲν κουβαλοῦν παρὰ ἄψυχο κορμί. Τοὺς παραχώνουν χωρὶς παπὰ καὶ στραυρό, μὲ ὀρθάνοιχτα τὰ γυά-λινα μάτια».

Μ' ἐχθρό τὸν καιρό, τὸ χιόνι καὶ τὴν πείνα, οἱ Ἕλληνες προχωροῦν «ἐν μέσω τοῦ συνεχοῦς ἤχου τῶν βλημάτων τοῦ ἰταλι-κοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ...», γράφει ἕνας ἄλλος ξένος δημοσιογράφος⁽²²⁾. Καὶ μόνο ἢ Παναγιά σκέπαζε μὲ τὸ μοφὸρι τῆς τὸ στρατό μας! Ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος, μὲ στίχους ἀρρενωπούς, περιγράφη τούτη τὴν ἀγάπη τῆς Θεοτόκου, ποὺ οἱ φαντάροι εἶχαν τὸ μικρὸ τῆς εἰκόνημα στὴν τσέπη τους: «...μεταφέραμε / τὴν Παναγία μὲ τὸ γαρούφαλο, ἀσίκοισσα, / ποὺ μᾶς σκεπάζει τὰ πόδια πρὶν ἀπ' τὸ χιόνι, / ποὺ μᾶς δι-πλώνει στὴ μπόλια τῆς πρὶν ἀπ' τὸ θάνα-το»⁽²³⁾.

Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Στέφανος Μπολέτης: «Τῆς Ὑπερμάχου τ' ὄραμ' ἀκολουθοῦμε / ὀρθοί, / ἐνάντια στῶν μυριάων τὰ τόξα / κι ἢ Μεγαλόχαρη / μᾶς ὀδηγεῖ / ἀπὸ τὴ μιά, στὴν ἄλλη νίκη / ἀπὸ τὴ μιά, στὴν ἄλλη δόξα»⁽²⁴⁾.

Ἀνάλογο ποίημα ἔχει γράψει καὶ ὁ Τί-μος Μωραϊτίνης, μὲ τίτλο «Ἡ προσευχὴ τοῦ πληγωμένου», ὅπου ὁ πληγωμένος φαντά-ρος προσεύχεται καὶ παρακαλεῖ τὴν Πανα-γία: «Γλυκεῖά τοῦ κόσμου Δέσποινα, μιά

χάρη θέλω νὰ μοῦ κάνεις / τὸ χέρι μου νὰ γάνεις, / τὸ χέρι ποὺ λαβώθηκε βαρεῖα ἀπ' τὸν ἐχθρό μου / καὶ σκλαβωμένο τώρα στέ-κει, / γιὰ νὰ μπορέσω γρήγορα νὰ ξανακά-μω τὸ σταυρό μου, / νὰ ξαναπιᾶσω τὸ ντου-φέκι!...».

Καὶ συνεχίζει ὁ ποιητής: «Δὲν εἶμ' ἐγὼ τὸ Ἄδικο, τὸ Δίκιο εἶμ' ἐγώ. / Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὁ κατακτητής, ἐγὼ εἶμ' ἢ Ἑλλάδα / κι ἔστη-σα ἐδῶ τὴ λόγχη μου ἀλύγιστη λαμπάδα / τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ...».

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε τὴν ἀπί-στευτα συγκινητικὴ συμπεριφορὰ τῶν Ἑλ-λῆνων στρατιωτικῶν γιατρῶν καὶ νοσοκό-μων στοὺς Ἰταλοὺς τραυματίες. Δὲν εἶναι λίγα τὰ περιστατικά. Ἐνα τέτοιο περιστα-τικὸ ἀναφέρει ὁ Κώστας Οὐράνης στὸ δι-βλίο του «Ταξίδια - Ἑλλάδα». Παραθέτου-με τὰ κύρια σημεῖα ἀπὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα:

«Στ' ἄλλο νοσοκομεῖο νοσηλεύονταν στρατιῶτες, τραυματίες τοῦ μετώπου - τέσσερες Ἰταλοὶ κ' οἱ ἄλλοι δικοὶ μας. Ἀπ' ὅλους αὐτοὺς ἕνας μόνο εἶταν βαριά πλη-γωμένος: Ἐνας Ἰταλός. Εἶχε διαμπερὲς τραῦμα τοῦ πνεύμονος κι ὁ γιατρός τὸν εἶχε καταδικασμένο... Εἶταν ἕνα νέο παιδί εἰ-κοσιενὸς χρόνων, ἕνα ξανθὸ κι ὠραῖο παλ-ληκάρι ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἰταλία, στρατιώτης τῆς μεραρχίας Βενέτσια.

»Ὅταν στάθηκα μπροστά του μαζί μὲ τὸ στρατιωτικὸ γιατρὸ καὶ τὴ νοσοκόμο ποὺ μὲ συνόδευαν, ἄνοιξε μιὰ στιγμή τὰ μάτια, ποὺ τὰ φλόγιζε ὁ πυρετός, καὶ μὲ κοίταξε μὲ μιὰ ἐκφραση τρόμου κι ἀπόγνωσης μαζί. Ὑστερα τὰ ξανάκλεισε, γύρισε λίγο τὸ πρό-σωπο στὴν ἄλλη ἀπὸ μᾶς πλευρά, κι ἐνῶ τὸ στήθος του ἀνεβοκατέβαινε μ' ἕνα μεγάλο καὶ γοργὸ λαχάνιασμα, βάλθηκε νὰ ψιθυρί-ζει - παρακαλετὰ καὶ πονεμένα: «Μάμα... Μάμα μία... (Μάνα... Μάνα μου...).

»Γύρισα νὰ φύγω, γιατί δὲν μποροῦσα πιά ν' ἀκούω τὴ σπαραχτικὴ, ὅσο καὶ μά-ταιη αὐτὴ ἱκεσία... ὅταν εἶδαμε τὴ νοσοκό-μο... νὰ πλησιάζει τὸ κρεβάτι τοῦ νέου Ἰτα-

λοῦ, νὰ σκύβει πάνω του καί ν' ἀρχίζει νὰ τοῦ χαϊδεύει ἀπαλά - ἀπαλά τὰ μαλλιά γιά νὰ τοῦ δώσει -εἶταν ὀλοφάνερο- τήν ψευδαίσθηση τῆς παρουσίας τῆς μητέρας πού ἀναζητοῦσε... Εἶδε τή νοσοκόμο πού εἶταν σκυμμένη πάνω του, κατάλαβε τήν πρόθεση τοῦ χαιδιῦ της καί τὰ χεῖλια του τῆς ψιθύρισαν μ' εὐγνωμοσύνη: «Γκράτσια... Γκράτσια τάντε... (Εὐχαριστῶ... Εὐχαριστῶ πολὺ...)».

***

Κάπου ἐξηνταπέντε χρόνια περάσανε ἀπὸ τότε. Ἀπὸ τὸ μεγάλο σάλπισμα γιά τὴν Ἐφοδο τοῦ Ὑψους! Κι ἴσως πολλοὶ νὰ τὸ ἔχουν κι ὄλας ξεχάσει. Ἴσως ἄλλοι νὰ γράψουν καί νὰ ἐκφωνήσουν πανηγυρικούς! Θὰ γίνει καί ἡ καθιερωμένη παρέλαση. Καί ἡ καθιερωμένη δοξολογία! Ὅμως «ὄχι πιὰ λόγια, / ὄχι τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἐπους!», ὅπως λέει ὁ ποιητής.

Ἄς ἀναλογιστοῦμε λοιπὸν τὴν πορεία μας τοῦτα τὰ χρόνια. Ὡς ἔθνος, ὡς λαὸς καί ὡς ἄτομα! Ξεχάσαμ' ἐκεῖνες τὶς μεγάλες θυσίες. Ξεχάσαμε «τὸν ἀντικρινὸ στρατιώτη / μὲ τὰ κομμένα πόδια»²⁸, πού μόνο στὶς παρελάσεις τὸν θυμόμαστε καί τὸν χειροκροτοῦμε. Ξεχάσαμε τὸ ἦθος τὸ ἐλληνικό! Κι ἀλλάξαμε ἦθη καί ἔθιμα. Τὴ φιλαργυρία²⁵ τὴν εἶπαμε οἰκονομία κι' ἐπέδνυση, ἀπαλλάσσοιτάς την ἀπὸ τὴ ρετινιὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Τὴν «ἐντιμη πενία» τοῦ Παπαδιαμάντη τὴν μετατρέψανε σὲ χλιδὴ καί πολυτέλεια μὲ πσιόνες καί σάουνα, ἐνῶ τὴν ἀρσενοκοιλία²⁶ καί τὸν κιναιδισμό τὰ εἶπαν «ἰδιατερότητα». Τὴν πολυτεκνία τὴν κάμανε συνδικαλιστικὴ διεκδίκηση κι αὐξήσαν κατακόρυφα τὶς ἐκτρώσεις καί τὴν ὑπογεννητικότητα. Τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου τὴν κάναμε «Λίστα Γάμου»²⁷ κι' ἐμπορευματοποίησαν. Τὴν παιδεία τὴν «ἀπαλλάξαμε» ἀπὸ τὸ μόχθο γιά μάθηση καί τὴν ἰσοπεδώσαμε. **Τὸν καλὸ κι' ἀγαθὸ πολίτη τοῦ Σωκράτη καί τὸν ἄρτιο ἄνθρωπο τοῦ Ταιριντάνη τοὺς μετατρέψαμε σὲ καταφερτζήδες καί ἀρνησιπάτριδες...**

Φαίνεται, ὅλον τοῦτον τὸν καιρὸ, κουβαλοῦσαμε στὴν καρδιά μας τοὺς χιονανθρώπους, πού φτιάχναμε. Πόσο δίκαιο εἶχε ὁ Ἀντώνης Ζαχαρόπουλος ὅταν ἔγραφε: «*Τοὺς χιονανθρώπους πού ἐφτιαχνα, στοχάζομαι, / πού γίνονταν συντρόφοι μου, χαρὰ μου, / κ' εἶχαν ταμπούκι, σκούφια καί σκουπόξυλο, / κ' εἶχαν καί τὴν καρδιά μου / (...). Τοὺς χιονανθρώπους πού ἐφτιαχνα στοχάζομαι, / μὴν τάχα, μὲ τι δάκρυα καί τι κόπους, / ξόδεψα τὴ ζωὴ μου, πές, ὀλάκερη, / φτιάχνοντας χιονανθρώπους...*»²⁸. Εἶναι τραγικὸ νὰ διαπιστώνεις στὸ τέλος ὅτι ξέδοψες ὀλάκερη τὴ ζωὴ σου φτιάχνοντας χιονανθρώπους! Καί φαίνεται αὐτὸ ἔπαθε ὁ μεταπολεμικὸς ἑλληνισμός...

Ὁ Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Ταιριντάνης εἶχε μὲ σαφήνεια προειδοποιήσει γιά τὴν «καταστροφή πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ χρεωκοπία» τοῦ ἀνθρώπου²⁹. Καί εἶχε ὑπογραμμίσει τὴν εὐθύνη τοῦ μεταπολεμικοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ γράψῃ τὴ δική του Ἱστορία, ἔτσι πού νὰ εἶναι Ἱστορία προόδου: «Ἐπάρχει στὸν ἄνθρωπο τὸ στοιχεῖο τῆς εὐθύνης πῶς θὰ γράψῃ τὴν Ἱστορία του. Ἐπάρχει ἡ εὐθύνη τῆς γενεᾶς μας ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ της καί ἀπέναντι τῶν γενεῶν πού θάρθουν. Μὲ ἄλλους λόγους ὑπάρχει ἡ εὐθύνη τῶν Χριστιανῶν τῆς γενεᾶς μας, νὰ γράψουν τὴν Ἱστορία τῆς γενεᾶς μας μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ν' ἀποτελῇ Ἱστορία προόδου»³⁰. Τὸ ἔπραξε ὁ μεταπολεμικὸς ἑλληνισμὸς ἢ συνέχισε νὰ φτιάχνει χιονανθρώπους; Ὁ καθένας ἄς κάμῃ τὴν αὐτοκριτικὴ του. Ὅμως!...

Εἶναι τραγικὸ νὰ διαπιστώνεις ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς συρρικνώθηκε παντοῦ. Καί μάλιστα ἐπικίνδυνα: Στὴν Αἴγυπτο, στὴ Βόρειο Ἡπειρο, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν καταραμένη ὑπογεννητικότητα καί τὴν αὐξηση τῆς μετανάστευσης.

Κι ἐμεῖς, τὰ παιδιά τοῦ Μεγάλου Πολέμου καί τῆς μαύρης Κατοχῆς, παρασυρθήκαμε ἀπὸ τὶς σειρήνες τοῦ εὐδαιμονισμοῦ. Κι ἀφήσαμε τὴν Κίρκη νὰ μετατρέφει τ'

Όραμα της Ελλάδος σ' Εφιάλτη του Αΰριο.

Τότε ή λογοτεχνία έκαμε τὸ χρέος της. Κάπου 24 βιβλία έκδοθήκανε με θέμα τὸν πόλεμο καὶ τὴν κατοχή. Σήμερα ή λογοτεχνία μας ὑποδουλώθηκε στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγορᾶς. Κι ἔβαλε σὲ πρῶτο πλάνο τὴ σεξουαλικότητα καὶ τὸν χυδαϊσμό.

Ἡ νεοελληνική χριστιανική λογοτεχνία ἔκαμε ἄλματα, χάρη σὲ τοῦτο τὸ περιοδικό, τὶς «Ἀκτίνες». Σήμερα βαφτίζει τὰ συναξάρια διηγήματα καὶ μπάζει τὴ γλυκερότητα στὶς σελίδες της ὑπακούοντας στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἄλλης ἀγορᾶς, ἐκείνης πὺ ἀντικατάστησε τὸ Χριστιανισμό με τὴ θρησκευτικότητα, κακογράφοντας κάποιους παλαιούς ἄξιους λογοτέχνες...

Ὅχι λοιπὸν τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἐπους! Καιρὸς νὰ ξαναφορέσουμε τὴν πανοπλία τοῦ Πνεύματος. Καὶ ν' ἀναστήσουμε τὸ μεγάλο μήνυμα τοῦ Σαράντα. Ν' ἀκουσθῆ καὶ πάλι τὸ σάλπισμα τῆς ἐλπίδας! Τοῦτο τὸ περιοδικὸ ἔκαμε τὸ χρέος του. Στὰ χρόνια πὺ ἀκολούθησαν ἔγιν' ὁ κυματοθραύστης τοῦ ὕλισμου καὶ τοῦ νοθευμένου Χριστιανισμοῦ. Ὅσο τοῦ ἐπιτρέπανε οἱ δυνάμεις του καὶ ή διαβρωτικὴ δύναμη τοῦ εὐδαμονισμοῦ, πὺ δάλθηκε νὰ βουλιάξει τὴν Ἑλλάδα...

Καιρὸς, νὰ ξανασαλπῆσει ή σάλπιγγα τοῦ Ἐθνους γιὰ τὴν Ἐφοδο τοῦ Ὑψους! Γιὰ νὰ νικήσει ὁ Ἑλληνισμὸς τὴ μεγάλη μάχη τοῦ 21ου αἰῶνα. Τὴ Νίκη τοῦ Αὐριο. Ὅπως τότε, σὲ μεγάλο Ἐπος τοῦ Σαράντα. Καὶ τ' Ὀνειρο, «Γιὰ μιὰ καινούργια Ἑλλάδα», νὰ γίνε πραγματικότητα...

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Παραπομπές:

1. Ἄγγελος Σικελιανός, «Κλεισοῦρα», περιοδικὸ Νέα Ἐστία, ἔτος ΕΔ', τεῦχος 1520, σελ. 1427 - 1429.
2. Στέφανος Μπολέτης, «Ραψωδία 1940 - 1946», ἐκδ. «ἡ Δαμασκός» Ἀθήνα 1946, σελ. 73.
3. Ὁ. π. σελ. 73.
4. Ὁ. π. σελ. 19.
5. Κων. Τσάτσος, «Ὁ Ἑλληνικὸς Ἡρωϊσμός», ἐφημ. «Ἀσύρματος», 1.1.1941.
6. Π. Κανελλόπουλος, «Τὰ Χρονικὰ τοῦ Μεγάλου Πολέμου, 1939 - 1944», σελ. 13.
7. Ἐφημ. Καθημερινή, 29.10.1940, ὅπου δημοσιεύθηκε ὁλόκληρο τὸ γράμμα.
8. Στέφανος Μπολέτης, «Ραψωδία» ὁ. π. σελ. 60.
9. Ἄγγελος Σικελιανός, ὁ. π. σελ. 1429.
10. Ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα», τῆς 17.11.1940.
11. Ματθ. ια', 25 καὶ Λουκά ι', 21.
12. Ἐφημ. «Ἀσύρματος» τῆς 1.1.1941.
13. Πέτρος Χάρης «Ἡ Ἀρβύλα», Νέα Ἐστία, 1.11.1990, σελ. 1433.
14. Ἐφημ. «Ἀσύρματος», τῆς 17.8.1940.
15. Σπύρος Μελάς, «Στὰ βουνὰ καὶ στὰ πέλαγα».
16. Βλ. σὲ τὸ βιβλίο «Ἑλληνική Ἐποποιία 1940 - 41» τοῦ Ἄγγελου Τερζάκη.
17. Γ. Α. Βλάχος, «Ἀρθρα τοῦ Πολέμου 1940 - 41».
18. Ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 24.11.1940.
19. Στέφ. Μπολέτης ὁ. π. σελ. 27 - 28.
20. Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης, τὸ Ἄξιον ἔστι, Ἀνάγνωσμα πρῶτο.
21. Leland Stowe, «Στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας», ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» στίς 31.12.1940.
22. Ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα», 29.11.1940.
23. Νικηφόρος Βρεττάκος, «Ἐνας στρατιώτης μουρμουρίζει σὲ Ἀλβανικὸ μέτωπο».
24. «Ραψωδία» ὁ. π. σελ. 18.
25. Ὁ Ἄπ. Παῦλος ὀνομάζει τὴ φιλαργυρία ρίζα ὄλων τῶν κακῶν (Α' Τιμ. στ', 10) καὶ εἰδωλολατρία (Κολ. γ', 9).
26. Ὁ Παῦλος καταδικάζει τὴν ἀρσενοκοιλία, δηλαδὴ τὴν ὁμοφυλοφιλία (Α' Κορ. στ', 9).
27. Τίτλος ἑλληνικοῦ τηλεοπτικοῦ σήριαλ ὅπου σατιρίζεται ή ἐμπορευματοποίηση τοῦ γάμου.
28. Ἀντώνης Ζαχαρόπουλος, «Χιονάνθρωποι», 1951.
29. βλ. «Ἡ ἐποχή μας μπροστὰ στὴν Ἱστορία», Ἀκτίνες τ. 1948, σ. 209.
30. βλ. «Χριστιανισμὸς καὶ πρόοδος», Ἀκτίνες τ. 1948, σ. 305 καὶ 353.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ. ΠΟΡΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Ή ΣΥΜΠΟΡΕΥΣΗΣ;*

Νιώθω ιδιαίτερη χαρά που βρίσκομαι σήμερα μαζί σας, σε οικείο για μένα περιβάλλον, με συναδέλφους Χημικούς, για τη γιορτή του προστάτη αγίου μας. Κι εύχαριστώ θερμά τους υπευθύνους του Συλλόγου «Οί φίλοι του Άγιου Μενίνου του Κναφέως» που με κάλεσαν τόσο για τη Θεία Λειτουργία όσο και για την ομιλία αυτή.

Καταλαβαίνετε, βέβαια, και τη δυσκολία μου. Τό να μιλήσεις σ' ένα ακροατήριο που έχει διαφορετική παιδεία από τη δική σου είναι εύκολο. Μπορείς να κρατήσεις το ενδιαφέρον του ακροατηρίου αυτού για πράγματα που θα πείξ, νέα και άγνωστα σ' αυτό. Μ' αυτούς όμως που έτυχε να έχεις την ίδια παιδεία και τὰ ίδια ενδιαφέροντα, τις ίδιες ανησυχίες και τους ίδιους προβληματισμούς, τὰ πράγματα γίνονται δυσκολότερα. Κι ένιωσα πραγματική άμχανία στην έπιλογή του θέματος για τη σημερινή ομιλία, που μ' άπασχόλησε για μέρες. Γι' αυτό και τελικά προτίμησα να συμπροβληματιστώ μαζί σας σ' ένα, κοινού ενδιαφέροντος, θέμα. Δεν θα μπορούσα, άλλωστε, να κάμω τὸ δάσκαλο σε συναδέλφους και πολύ περισσότερο σε σεβαστούς καθηγητές. Διάλεξα ένα θέμα στα όρια της Έπιστήμης και της Θεολογίας, ένα θέμα που άγγίζει βασικές αρχές της εσώτατης φύσης τῶν δύο μεγεθῶν. Θα τὸ στεγάσω κάτω από τὸν τίτλο: «Θρησκεία και Έπιστήμη στις μέρες μας. Πορεία σύγκρουσης ή συμπόρευσης;».

Είναι αλήθεια πὼς ἐδῶ και δυὸ - τρεῖς δεκαετίες ή Έπιστήμη - με τὸν ὄρο αυτό έννοῶ τις θετικές Έπιστήμες - έχει εισβάλει για καλά στη ζωὴ τῶν ανθρώπων. Είναι ὁμως επίσης αλήθεια πὼς αυτό δεν έγινε στο δια-

νοητικό επίπεδο, ἀλλὰ στο επίπεδο τῶν εφαρμογῶν. Οἱ πολλοί, ή πλειοψηφία τοῦ κόσμου, δὲν καταλαβαίνουν τίποτα ἀπὸ ἐπιστημονικές αρχές, οὔτε και ενδιαφέρονται γι' αυτές. Ξέρουν ἀπλῶς νὰ χειρίζονται μηχανές και νὰ εφαρμόζουν ὁδηγίες. Γι' αυτούς ή Έπιστήμη παραμένει ἕνα εἶδος μαγείας με ἀπροσδιόριστες δυνατότητες.

Για άλλους πάλι που διεισδύουν κάπως στις αρχές και τις μεθόδους της, ή Έπιστήμη φαίνεται νὰ εἶναι, στις μέρες μας, ή μόνη ὁδὸς πρὸς τὴ γνώση και τὴ φυσική πραγματικότητα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀποδίδουν στην Έπιστήμη ιδανικές ιδιότητες, ὅπως ἀκρα πειστικότητα, ἀδιαμφισβήτητη βεβαιότητα και ἀκλόνητη σταθερότητα, δημιουργώντας ἔτσι γύρω ἀπὸ αὐτὴ ἕνα μύθο με διαστάσεις ἀπείρου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ή θρησκευτική πίστη χαρακτηρίζεται ἀπὸ πολλοὺς σὰν κάτι τὸ αὐστηρὰ και ἀπόλυτα προσωπικό, κάτι που δὲν μπορεί νὰ ἔχει πειστικότητα ή βεβαιότητα πέραν ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο στο ὁποῖο ἀναφέρεται. Μιὰ θρησκευτική ἔμπειρία, π.χ., που ἔχει κάποιος, για πολλοὺς δὲν μπορεί νὰ ἐπαληθευθεῖ ἀπὸ ἕνα δεύτερο πρόσωπο.

Λαμβανομένης ὑπόψης και μιᾶς ιστορικής διαμάχης τῆς Έπιστήμης με τὴ Δυτική Ἐκκλησία, μιᾶς διαμάχης που παρουσίασε δυὸ μέγιστα, ἕνα στην περίπτωση τοῦ Γαλιλαίου και ἕνα στην περίπτωση τοῦ Δαρβίνου, δημιουργεῖται σε πολλοὺς ή έντύπωση πὼς ή Έπιστήμη και ή Θρησκεία - και για μᾶς ειδικότερα ὁ Χριστιανισμός - βρίσκονται σε μιὰ αντίθεση, σε μιὰ ἀντιπαράθεση, που πηγάζει ἀπὸ τὴ φύση τόσο τῆς Έπιστήμης ὅσο και τῆς Θρησκείας.

Εἶναι ὁμως τὰ πράγματα ἔτσι; Έπιστήμονες περιωπῆς καθὼς και διακεκριμένοι

* Ομιλία στο Σύλλογο: «Οἱ φίλοι τοῦ Άγιου Μενίνου τοῦ Κναφέως», προστάτου τῶν Χημικῶν, Ἀθήνα 23-11-2003.

φιλόσοφοι τῆς Ἐπιστήμης βλέπουν σήμερα με μιὰ νέα προοπτική τις σχέσεις Ἐπιστήμης καὶ Θεολογίας. Νέοι παράγοντες πού προηγουμένως παραθεωροῦνταν ἢ ἀγνοοῦνταν προσδιορίζουν σήμερα ὄρια καὶ ἐπισημαίνουν ἀδυναμίες τῆς Ἐπιστήμης καὶ βλέπουν ὅλο καὶ περισσότερο κοινὰ σημεῖα της πρὸς τὴ Θεολογία. Αὐτὰ τὰ ὄρια καὶ τοὺς παράγοντες ἀδυναμίας τῆς Ἐπιστήμης, καθὼς καὶ τὰ εὐρυνόμενα κοινὰ σημεῖα της πρὸς τὴ Θεολογία, θὰ ἤθελα νὰ δῶ μαζί σας.

Οἱ φιλόσοφοι τῆς Ἐπιστήμης τονίζουν σήμερα πὼς εἶναι σημαντικό νὰ θυμολογήσουμε ὅτι ἡ Ἐπιστήμη βλέπει τὸν κόσμο ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη ὀπτική γωνία, ἐνῶ ἡ Θεολογία ἀπὸ μιὰ ἄλλη. Ἡ φυσικὴ πραγματικότητα ἔχει διάφορες ὄψεις, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σχέδιο μιᾶς οἰκοδομῆς: "Ὅπως στὸ σχέδιο μιᾶς οἰκοδομῆς μπορεῖ κάποιος νὰ δεῖ τὴν κάτοψη, τὴν πρόσοψη ἢ τὴν πλάγια ὄψη τοῦ οἰκοδομήματος ἔτσι συμβαίνει καὶ μετὰ τὴ φυσικὴ πραγματικότητα. Ἡ Ἐπιστήμη ἀντιπροσωπεύει ἀπλῶς μιὰν ὄψη τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ὅλης φυσικῆς πραγματικότητας, χωρὶς καμιά ἀξίωση ὅτι ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἢ τὴν κύρια θεώρησή της.

Σήμερα ἐξάλλου εἶναι εὐρύτατα ἀποδεκτὴ ἡ πρόταση ὅτι ὑπάρχουν ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα σὲ πολλές θρησκευτικὲς (χριστιανικὲς) θέσεις, ὅπως π.χ. στὴ διδασκαλία περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου, καθὼς ἐπίσης ὅτι ὑπάρχουν καὶ θρησκευτικὰ στοιχεῖα στὴν Ἐπιστήμη. Τέτοια στοιχεῖα εἶναι οἱ ἀρχικὲς προϋποθέσεις ἀπὸ τις ὁποῖες ξεκινᾷ ὅποιαδήποτε ἐπιστημονικὴ θεωρία, καθὼς καὶ τὰ ὀριακὰ ἐρωτήματα καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ μυστηρίου πού συναντοῦμε σὲ πολλές ἐπιστημονικὲς θεωρίες. Παρόλο πού πολλοὶ ἐπιστήμονες ἀποτυγχάνουν στὸ νὰ ἐκτιμήσουν ἐπαρκῶς τὰ θρησκευτικὰ στοιχεῖα στὴν ἐργασία τους καὶ πολλοὶ θρησκευτικοὶ ἡγέτες μένουν ἀνυποψίαστοι ὡς πρὸς τὴν ἔκταση τῶν ἐπιστημονικῶν διεισδύσεων στὰ πιστεύω καὶ τὴ ζωὴ τῶν θρησκευομένων ἀνθρώπων, πολλοὶ σύγχρονοι φιλόσοφοι ὑπογραμμίζουν τις πολλὲς καὶ σημαντικὲς ἀλληλεπιδράσεις πού

ὑπάρχουν στὶς δύο αὐτὲς περιοχὲς τῆς ζωῆς. Ὁ Samuel Florman π.χ., γράφει ὅτι «ὅποιαδήποτε σημαντικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία εἶναι μιὰ διακήρυξις ἐνὸς σκοποῦ πού δὲν μπορεῖ νὰ διαχωρισθεῖ ἀπὸ θρησκευτικὲς ἐπιδράσεις». Ἐπὶ πλέον ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐξήγησις τοῦ πὼς ἐργάζεται ἡ φύσις -αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς Ἐπιστήμης- ὑποτάσσεται, ἰδιαίτερα στὶς μέρες μας, σὲ κάτι πιὸ σημαντικό: Τὴν ἀναζήτησις ἀξιών καὶ νοήματος στὴ ζωὴ, καὶ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἢ μεταξὺ Ἐπιστήμης καὶ Θεολογίας σχέση γίνεται ἀναγκαστικὰ στενότερη.

Ἀρχικὲς προϋποθέσεις καὶ ὁ παράγοντας «πίστις».

Ἐκεῖνο πού πρῶτα ἀπ' ὅλα συνδέει τὴν Ἐπιστήμη καὶ τὴ Θεολογία κατὰ ἓνα βαθὺ καὶ οὐσιαστικὸ τρόπο εἶναι ὁ παράγοντας «πίστις». Ἡ πίστις εἶναι ἀπαραίτητη τόσο στὴν Ἐπιστήμη ὅσο καὶ τὴ Θεολογία. Οἱ περισσότεροὶ ἐπιστήμονες παραδέχονται σήμερα ὅτι *ὅποιαδήποτε θεώρησις τοῦ κόσμου προϋποθέτει ἓνα ἀρχικὸ ἄρθρο πίστεως πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ μετὰ τὸ ὁποῖο θὰ δεθεῖ μιὰ ἐσωτερικὴ λογικὴ*. Ὁ Michael Polanyi, στὸ βιβλίο του «*Personal Knowledge*» ὑποστηρίζει ὅτι *ἡ πίστις εἶναι ἡ πηγὴ κάθε γνώσης*² καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ βασικὰ μας πιστεύω σὲ ὅποιοδήποτε τομέα τῆς ζωῆς, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ, εἶναι ἀναμφισβήτητα, μόνο ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι πιστεύουμε πὼς πράγματι εἶναι ἔτσι³. Ὁ Polanyi παραδέχεται πὼς «*ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι πού μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ μόνο πιστεύοντάς την*»⁴ καὶ δὲν ἔχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι «*ὅλα τὰ βασικὰ πιστεύω μας καὶ στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα εἶναι ἀναπόδεικτα*»⁵. Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία π.χ. τῆς προέλευσις τοῦ κόσμου ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἔκρηξι, τὸ Big Bang, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσι, τὴν πίστι, ὅτι ὑπῆρξε ἡ μεγάλη ἔκρηξι. Χωρὶς τὴ βασικὴ πίστι ὅτι ὑπῆρξε ἡ μεγάλη ἔκρηξι τὸ ὅλο οἰκοδόμημα πού κτίζουν οἱ ἐπιστήμονες θὰ κατέρρεε. Οἱ ἐπιστήμονες, βέβαια, δὲν χρησιμοποιοῦν τὸ ρῆμα «πιστεύω»

ὅπως κάνουν οἱ θρησκευόμενοι ἄνθρωποι. Οἱ ἐπιστημονικὲς ὑποθέσεις τους ὡστόσο φαίνονται νὰ 'ναὶ διακηρύξεις πίστεως.

Καὶ πράγματι ποιά διαφορὰ ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν πίστη σὲ ὑπαρξὴ ἀρχικῶν ἀναπόδεικτων προϋποθέσεων τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας γιὰ προέλευση τοῦ κόσμου ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἔκρηξη, τὸ *Big Bang*;

Παραθέτω ἐνδεικτικὰ τὶς δυὸ διακηρύξεις, ἐκφράζοντας καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ὑπόθεση κατὰ τὸ ἴδιωμα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Λέει τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων...*» (Ἰωάν. α', 1 - 4).

Καὶ ἡ θεωρία τοῦ *Big Bang*: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ Μεγάλη Ἐκρηξις. Ἡ Ἐκρηξις ἦν αὐτογέννητος καὶ δὲν ὑπάρχει νόημα εἰς τυχὸν ἐρώτησιν περὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἢ περὶ τοῦ ἐκραγέντος. Ἡ Ἐκρηξις ἦν ἐν Ἀρχῇ (πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς). Πάντα (περιλαμβανομένου τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τῆς αἰτιότητος) δι' αὐτῆς ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ἐν τῇ Ἐκρήξει ζωὴ ἦν περιλαμβανομένης τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων...*».

Νομίζω οἱ ὁμοίωτες εἶναι καταπληκτικὲς καὶ ἐμφανεῖς σὲ ὅλους.

Σύμφωνα μὲ τὸν *Polanyi* στὴν Ἐπιστήμη ὁ παράγοντας πίστη ἐκδηλώνεται καθοριστικὰ σὲ δύο περιπτώσεις:

Πρῶτα στὸ πεδίο τῆς μεθοδολογίας: Ὁ ἐπιστήμονας παραδέχεται, πιστεύει, ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος εἶναι ἀποτελεσματικὴ. Ἐχει ἐμπιστοσύνη στὰ πειράματά του καὶ πιστεύει ὅτι αὐτὰ θὰ τὸν ὀδηγήσουν σ' ἐκεῖνο ποῦ ἐπιδιώκει. Χωρὶς πίστη στὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς μεθόδου του, δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ ἐπιχειρήσει ὁ,τιδήποτε. Ἔτσι κάθε γνώση ἔχει τὴν ἔννοια μιᾶς ἀποδοχῆς.

Κι ὕστερα ὁ παράγοντας «πίστη» ἐκδηλώνεται στὴν ἀποδοχὴ τῶν ἀνακαλύψεων καὶ γενικὰ τῆς ἐργασίας τῶν προηγούμενων ἐπι-

στημόνων. Ἄν κάθε ἐπιστήμονας δὲν πίστευε ὅτι ἡ δουλειὰ τῶν προηγούμενων συναδέλφων του ἦταν ὀρθή, ἂν ἤθελε νὰ ἐπιβεβαιώσει ὁ ἴδιος ὅλους τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ διατυπώθηκαν καὶ ἐλέγχθηκαν προηγουμένως, δὲν θὰ προλάμβανε νὰ προχωρήσει σὲ τίποτα τὸ νέο. Ἔτσι καὶ στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα λέει ὁ *Polanyi*: «*Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὅσων ξέρουμε τὸ ἔχουμε ἀπὸ δεύτερο χέρι, μὲ τὸ νὰ ἐμπιστευόμαστε ἄλλους*»⁶.

Κι ἄλλοι ἐπιστήμονες τονίζουν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πίστεως γιὰ κάθε πτυχὴ τῆς ζωῆς. Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὸν *Einstein* ποὺ σημειώνει ὅτι χωρὶς πίστη εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴ φυσικὴ πραγματικότητα μὲ θεωρητικὴ μελέτη. Χωρὶς πίστη στὴν ἐσωτερικὴ ἀρμονία τοῦ κόσμου, λέει, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει ἡ Ἐπιστήμη⁷.

Ἐπιστήμονες ἐπομένως καὶ φιλόσοφοι ἀναγνωρίζουν ὅτι πίστη καὶ ἀρχικὲς προϋποθέσεις δὲν εἶναι γνώρισμα μόνο τῆς Θρησκείας ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση συμβάλλει σημαντικὰ στὴν ἀνάπτυξη θετικῶν σχέσεων μεταξὺ Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης.

Ὑποκειμενικοὶ παράγοντες καὶ στοιχεῖα ἀβεβαιότητας.

Σὲ παλαιότερες ἐποχὲς ὑπῆρχε ἡ ἀντίληψη ὅτι τὸ κάθε τι στὸν τομέα τῆς Ἐπιστήμης χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἄκρα ἀντικειμενικότητα, σ' ἀντίθεση πρὸς τὴν περιοχὴ τῆς Θρησκείας ὅπου ὑπαισέρχονταν ὑποκειμενικοὶ παράγοντες. Σήμερα ὁμως τὰ πράγματα ἄλλαξαν καὶ ὑπάρχουν στὴν περιοχὴ αὐτὴ πολλὰ ἐρωτήματα ποὺ πρέπει νὰ ἀπαντηθοῦν: Τέτοια ἐρωτήματα ἀναφέρονται π.χ. στὸ ἂν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ γνώση εἶναι πράγματα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐρευνητῆ, ἂν ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση ἔχει κάποια ἰσχύ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, ἢ, ἀντιθέτως, ἂν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν κάθε ἐπὶ μέρους ἐρευνητῆ καὶ τὴ θέση του, καὶ ἄλλα πολλά.

Στὴν κλασικὴ Φυσικὴ ὅλα τὰ ἐρωτήματα

πού προέρχονταν από την επιστημονική περιέργεια έβρισκαν απάντηση με βάση το μηχανιστικό μοντέλο των *Kepler* και *Newton*. Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο το σύμπαν είναι μια τεράστια μηχανή ή ένα πελώριο ρολόι που διέπεται από άτεγκτους, αμετάβλητους, προσδιοριστικούς νόμους. Εκτός από την άποδοχή αυτής καθορισμένων φυσικών νόμων, το μηχανιστικό μοντέλο είχε και μερικά άλλα χαρακτηριστικά, όπως την αντίληψη για την ύπαρξη καθορισμένων - συγκεκριμένων σωματιδίων και την αντίληψη για ύπαρξη απόλυτου χώρου και απόλυτου χρόνου. 'Επί πλέον στο μοντέλο αυτό ο άνθρωπος - έρευνητής θεωρείται απλώς ως οδότερος παρατηρητής που βρίσκεται έξω και μακριά από τα παρατηρούμενα γεγονότα. Σ' αυτή την περίοδο πιστευόταν ότι ο κόσμος μπορούσε να περιγραφεί αντικειμενικά χωρίς όποιαδήποτε αναφορά στον έρευνητή.

'Η όλη κατάσταση άλλαξε από τις αρχές του 20ού αιώνα. "Όλες οι βασικές αρχές του νευτώνειου κόσμου αντικαταστάθηκαν από μοντέρνες, επαναστατικές θεωρίες.

'Η νευτώνεια αντίληψη για την ύπαρξη απόλυτου χώρου και απόλυτου χρόνου έχει εγκαταλειφθεί. 'Ως γνωστό, σύμφωνα με τη θεωρία της Σχετικότητας, δύο παρατηρητές θα έχουν διαφορετική αντίληψη του χρόνου και θα περιγράφουν τα διάφορα γεγονότα βάσει αυτής της αντίληψης αν κινούνται με διαφορετική ταχύτητα σε σχέση με τα παρατηρούμενα γεγονότα. 'Ο χώρος και ο χρόνος εξαρτώνται επίσης από το πεδίο βαρύτητας στο οποίο αναφερόμαστε. "Ένας παρατηρητής π.χ. θα αντιλαμβάνονταν κάποιο άνθρωπο που «έπεσε» σε μια μαύρη όπη - που όπως ξέρουμε χαρακτηρίζεται από τρομακτικά ισχυρό πεδίο βαρύτητας- ότι κινείται όλο και πιο αργά. 'Ο παρατηρητής θα δεχόταν συνεχώς και λιγότερο φως απ' αυτόν και αργότερα δεν θα τον έβλεπε καθόλου.

'Ο άνθρωπος στη μαύρη όπη θα είχε άλλη έμπειρία για τον παρατηρητή. Θα τον έβλεπε να κινείται ταχύτατα και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα θα έβλεπε το θάνατο

όχι μόνο του ίδιου αλλά ακόμα και των εγγονών και των διεγγόνων του παρατηρητή. 'Ακόμα θα μπορούσε να δει και το τέλος του ήλιου. Με άλλα λόγια οι δυο αυτοί άνθρωποι θα έχουν διαφορετική αίσθηση και διαφορετική μέτρηση του χρόνου. Χώρος και χρόνος δεν συμπεριφέρονται πάντα όπως στα συμβατικά εργαστήριά μας όπου ούτε τόσο γρήγορα κινούμαστε ο ένας σε σχέση με τον άλλο, ούτε κι έχουμε ένα ισχυρό πεδίο βαρύτητας.

'Η κβαντική θεωρία από την άλλη μεριά, κατέρριψε τις κλασικές αντιλήψεις για την ύπαρξη καθορισμένων σωματιδίων και αυτής προοριστικών φυσικών νόμων. 'Η κβαντική θεωρία διακηρύσσει ότι ο φυσικός κόσμος δεν μπορεί να αναλυθεί σε σωματίδια αυθύπαρκτα και ανεξάρτητα μεταξύ τους κι ότι μια μικροσκοπική οντότητα όπως το ηλεκτρόνιο ή το φωτόνιο κάποτε συμπεριφέρεται ως σωματίδιο και κάποτε ως κύμα, υπακούει δηλαδή σε διαφορετικούς νόμους. 'Ακόμα, σύμφωνα με την αρχή της άβεβαιότητας του *Heisenberg*, ενός από τους θεμελιωτές της κβαντικής θεωρίας, «είναι αδύνατο να ξέρεις τη θέση ενός μικροσκοπικού αντικειμένου και την ίδια στιγμή να ξέρεις πώς κινείται». 'Η όλη αντίληψη ενός ατόμου ή ηλεκτρονίου με καθορισμένη θέση και κίνηση είναι χωρίς νόημα.

Μπορούμε επομένως να πούμε πως ή σύγχρονη 'Επιστήμη όπως αντιπροσωπεύεται από τις πιο πάνω θεωρίες, αρνείται την αυστηρή αντικειμενικότητα της γνώσης, αφού αυτή συνδέεται με τον κάθε παρατηρητή, το χώρο και το χρόνο. 'Απορρίπτει επίσης κάθε άπαρασάλευτη σταθερότητα στην περιοχή της 'Επιστήμης, αφού ή ύλη στις μικροσκοπικές διαστάσεις και υποδιαιρέσεις της βρίσκεται σε άενη κίνηση και ή θέση οποιουδήποτε κινούμενου μικροσκοπικού αντικειμένου δεν μπορεί να προσδιοριστεί.

Στη σύγχρονη 'Επιστήμη ή θέση του παρατηρητή έχει αναβαθμισθεί κι ή γνώση συνδέεται άμεσα μαζί του. "Όπως χαρακτηρίστικά παρατηρεί ο *Stephen Toulmin*, «κάθε

παρατήρηση και κάθε πείραμα είναι μιὰ δράση στην οποία παίρνουμε ἐνεργὸ μέρος, δὲν παρατηροῦμε ἀπλῶς»⁸.

(Συνεχίζεται)

ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΟΥΑΡΣΙΝΟΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Παραπομπές:

1. World Council of Churches «The new faith -

science Debate» p. 64.

2. Michael Polanyi «Personal Knowledge», 1969 p. 266.

3. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 267.

4. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 305.

5. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 271.

6. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 240.

7. Albert Einstein «The world as I see it», Carol Publishing Group Edition, 1991, p. 89.

8. Stephen Toulmin «Return to Cosmology» Part III.

«ΩΣΕΙ ΘΡΟΜΒΟΙ ΑΙΜΑΤΟΣ»

Ήτανε στὴ Ναϊν

πού ἀπάντησες τὴ χήρα τὴ χαροκαμμένη
νὰ συνοδεύει τὸ μονάκριβό της.

Εἶναι στὴ Γάζα

πού ἀλαφιασμένος στρόβιλος
πέρασε ἀπὸ μπροστά σου
χαροσημαδεμένος ὁ πατέρας
κρατώντας τὸ μακελεμένο τὸ κορμὶ
τοῦ ἄγουρου παιδιοῦ του
μὲ μιὰν ἀνοιχτὴ πληγὴ ἀντὶ γιὰ πρόσωπο
πού ἀπ' ὀλοῦθε νὰ ξεπηδάει τὸ αἷμα.

Στὴν ἴδια γῆ, στὴν ἴδια χώρα...

Στὸν ἴδιο τόπο πού πρόσταξες:

«βάλε τὸ ξίφος στὸ θηκάρη».

Ὅμως δὲν ἄκουσε κανεὶς

εἴκοσι αἰῶνες τώρα τὴ φωνή σου...

Κι ἐμεῖς πού λέμε

πὼς σὲ λατρεύουμε καὶ σ' ἀγαπᾶμε
δὲν βλέπουμε τοὺς θρόμβους τοῦ αἵματος
πού ἀργοκυλώντας ἀπ' τὸ πρόσωπό Σου
πέφτουν καὶ γράφουνε στὸ χῶμα:

«οὐκ οἶδα·

γιὰ ποιὰ λατρεία καὶ γιὰ ποιὰν ἀγάπη
μοῦ μιλάτε;».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑΣ

«ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΚΑΛΟΝ ΗΓΩΝΙΣΜΑΙ...»

Ἡ ἐφετινὴ συγκυρία τῶν ἀθλητικῶν, καὶ ὄχι μόνον, ἐπιτυχιῶν τῆς Πατρίδας μας, δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουμε ὠρισμένες διαπιστώσεις γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ προοπτικὲς ποὺ θὰ ἀξιοποιοῦσαν μελλοντικὰ τὰ μέχρι τώρα ἐπιτεύγματα καὶ θὰ βοηθοῦσαν στὴν καλύτερη βίωση τοῦ ἀθλητικοῦ ιδεώδους.

Πράγματι, ἡ κατάκτηση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ποδοσφαιρικοῦ πρωταθλήματος ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ μας Ὀμάδα, ὑπῆρξε μιὰ ἀπρόσμενη ἀλλὰ καὶ πολὺ εὐχάριστη ἐκπληξη, στὴν ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, γιὰτὴν κατέδειξε πὼς σ' αὐτὸ τὸ ὁμαδικὸ ἄθλημα προέχει ἡ καλὴ προετοιμασία τῶν ἀθλητῶν καὶ ἡ συντονισμένη δράση τους τὴν ὥρα τοῦ ἀγῶνα, χωρὶς φαινόμενα προσωπικῆς αὐτοπροβολῆς καὶ διακρίσεως. Σ' αὐτὸ τὸ γεγονός, σημαντικὴ καὶ αὐτονόητη εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ προπονητῆ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος, ποὺ ἦταν καθοριστικὴ γιὰ τὸ τελικὸ καὶ νικηφόρο ἀποτέλεσμα. Πρέπει ἐπίσης, νὰ σημειωθῆ καὶ ἡ ἀψογὴ συμπεριφορὰ τῆς «κερκίδας», δηλαδὴ τοῦ κόσμου τῶν γηπέδων, ὅπου ἔγιναν οἱ ἀγῶνες τοῦ πρωταθλήματος αὐτοῦ, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ παράδειγμα πρὸς μίμηση γιὰ τὰ ἀνάλογα, ἐντὸς τῆς χώρας μας, δρώμενα. Μὲ ἀφετηρία τὸ παραπάνω νικητήριο ἀποτέλεσμα, στὸν χώρο τοῦ ποδοσφαιρικοῦ, ποὺ δίκαια πανηγυρίστηκε ἀπὸ τὸν ἑσωτερικὸ καὶ τὸν παγκόσμιο ἑλληνισμό, φθάσαμε στὴν ἀφετηρία τῶν 28ων Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων, στὴν ἐναρξὴ τους, τὴν 13.8.2004. Ἦταν ἓνα ἐπιτυχημένο τέλος καὶ μιὰ ἐλπιδοφόρα ἀρχή. Τὸ τέλος δηλαδὴ τῶν πολυετῶν προετοιμασιῶν τῆς Ἀθήνας κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὀλυμπιακῶν πόλεων, γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦν, ὅπως ἀπαιτοῦν οἱ περιστάσεις, ἄψογα, ἀθλητές, ἀντιπροσώπους κρατῶν, ἀθλητικούς παράγοντες, δημοσιογράφους, τηλεοπτικὰ συνεργεῖα κ.λ.π. μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται. Κτιριακὲς ὑποδομὲς, σύγχρονα στάδια, γήπεδα, τόπους τελέσεως ἐιδικῶν ἀγῶνων, ὀδικὰ δίκτυα, συγκοινωνίες κ.ο.κ. Ὅλα αὐτὰ, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εἰδικῶν σὲ κάθε τομέα κατορθώθηκαν μὲ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες καὶ δυσδιά-

στακτες οικονομικὲς θυσίες ποὺ τελικὰ ὅμως ἄξιζαν τὸν κόπο γιὰ ἓνα τόσο μεγάλο γεγονός, μὲ παγκόσμια ἐμβέλεια, ἀλλὰ καὶ εἰδικότερη σημασία γιὰ τὴν πατρίδα μας, ποὺ εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς ὀλυμπιακῆς Ἰδέας, ἀλλὰ καὶ θεματοφύλακας μιᾶς παραδόσεως ποὺ τείνει στὴν συναδέλφωση τῶν λαῶν, μέσα σὲ ἓνα εἰρηνικὸ περιβάλλον καὶ πάντοτε στὸ πλαίσιο τῆς εὐγενοῦς ἀμιλλας καὶ ὄχι τοῦ στείρου ἀνταγωνισμοῦ - πρωταθλητισμοῦ. Ἡ παραπάνω ἀφετηρία ἦταν, ὅπως προαναφέρθηκε καὶ μιὰ ἐλπιδοφόρα ἀρχή, ὅτι δηλαδὴ μετὰ τίς τόσες προετοιμασίες τοῦ ἀνθρώπινου καὶ τοῦ ὑλικοτεχνικοῦ δυναμικοῦ, ἡ Πατρίδα μας θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ διακριθῆ, σὲ διεθνῆς ἐπίπεδο, γιὰ τίς ὑψηλὲς δυνατότητες, ποὺ ἔχει καὶ στὸν ἀθλητικὸ τομέα. Τὸ «εὐ ἀγωνίζεσθαι» ἦταν ἀνέκαθεν γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ βάση τῶν τοπικῶν, ἀλλὰ, κυρίως, τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Δυστυχῶς, στίς ἡμέρες μας αὐτὴ ἡ ἀρχὴ παραμερίστηκε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ καὶ βλέπουμε κάθε τόσο φαινόμενα ἀπαξίωτικὰ τοῦ γησιοῦ ἀθλητικοῦ πνεύματος. Ὑπεισέρχονται στὴν διοργάνωση καὶ τὴν πραγματοποίηση μεγάλων ἀθλητικῶν συναντήσεων, οικονομικοὶ καὶ πολιτικοὶ παράγοντες, ποὺ συνδέονται μὲ ἄνομα συμφέροντα καὶ ποὺ νοθεύουν ἀνεπίτρεπτα τὸ νόημα τοῦ ἀξίως ἀθλητικῶς ἀγωνίζεσθαι. Ἰδιαίτερα θλιβερό ἦταν καὶ εἶναι τὸ φαινόμενο τῆς τεχνητῆς αὐξήσεως τῶν ἱκανοτήτων τῶν ἀθλητῶν, μὲ ἀπαγορευμένες φαρμακευτικὲς οὐσίες ποὺ ἀφαιροῦν κάθε ἐννοια ἰσότητος προσωπικῆς ἀμιλλας καὶ ὁδηγοῦν στὴν ἐξάφανση τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς ἀθλητικῆς ἀξιοπρέπειας.

Τέτοια φαινόμενα, δυστυχῶς ἀμαύρωσαν τὸν ὀρίζοντα καὶ τῆς ἐφετινῆς ὀργανώσεως τῶν 28ων Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Νὰ εὐχηθοῦμε νὰ εἶναι τὰ τελευταῖα. Νὰ ἀναληφθῆ προσπάθεια σὲ διεθνῆς ἐπίπεδο καὶ ἀπὸ εἰδικούς παράγοντες, γιὰ τὴν καταπολέμηση ὅσων ἀπαράδεκτων νοσοτροπιῶν καὶ μεθοδεύσεων καταστρέφουν τὸ ἀθλητικὸ ιδεῶδες. Νὰ ἐμφυσηθῆ πνεῦμα ἀληθινῆς παιδείας καὶ δημιουργίας ὀλοκληρωμένων, «ἀρτίων ἀνθρώπων» ποὺ θὰ πιστεύουν ὅτι ἀξίζει κανεὶς νὰ

κοπιάσει, με μύριες στερήσεις, για να αγωνισθῆ χάριν τῆς ιδέας τοῦ εὐγενοῦς συναγωνισμοῦ καὶ ὄχι τῶν ἐφήμερων διακρίσεων καὶ τῶν βαρύτιμων κυπέλλων καὶ μεταλλίων. Νὰ γίνει συνείδηση ὅλων αὐτὸ ποῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διεκήρυξε γιὰ ὅλους τοὺς ἀγῶνες: «*Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ*». Εὐτυχῶς, εἶδαμε ἀρκετοὺς ἀθλητῆς, δικούς μας καὶ ξένους, ποῦ διέθεταν ζηλευτὴ παιδεία καὶ τὴν ἐμφάνιζαν μὲ παρηρησία, μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα. Ποιός, ἄλλωστε, δὲν συγκινήθηκε μὲ τοὺς ἀθλητῆς ποῦ ἔμπαιναν στὸν στίβο τοῦ ἀγωνίσματος, κάνοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ἀσπαζόμενοι αὐτὸν ποῦ φοροῦσαν καὶ κατόπιν τῆς ἐκβά-

σεως τοῦ ἀγῶνα, εἴτε ἐπιτυχῶς εἴτε ὄχι, εὐχαριστώντας τὸν Θεὸ ποῦ τοὺς ἐβοήθησε στὴν ἐπιτυχία ἢ ποῦ ἀπλῶς καὶ μόνο τοὺς ἀξίωσε νὰ συμμετάσχουν στὴν συγκεκριμένη διοργάνωση.

Τώρα, στὸν ἀπόηχο τῶν ἐπιτυχημένων Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων τῆς Πατρίδος μας, δὲν μένει παρὰ νὰ εὐχηθοῦμε καλὴ ἀξιοποίηση τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων, διαρκῆ προσπάθεια γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν νοσηρῶν φαινομένων τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ ἔμπνευση τῶν ἀρμοδιῶν τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τῶν ἀθλητῶν μας ἀπὸ τὴν πλοῦσια Ἱστορία καὶ τὰ ἰδανικά τοῦ πολιτισμοῦ μας.

ΙΩΑΝ. Γ. ΚΑΤΣΟΜΗΤΡΟΣ

ΠΑΤΡΙΣ

Τί νά 'ναι ἄραγε ἡ πατρίς;

*Μιά χούφτα κῶμα μὲ τὴν εὐωδία
φρεσκοκομένων λουλουδιῶν τοῦ πρωῒνου.*

*Μιά θάλασσα μικρὴ
ποῦ ριγᾶ ἀπὸ ἔρωτα
στὸ ἄγγιγμα γοργοφτέρουγων γλάρων.*

*Ἀγάλματα κομμάτια
ποῦ μ' ἔνα φίλημα τοῦ ἥλιου
ζωντανεύουν μορφές ἀρχαῖες τραγωδίας.*

*Τὸ θαῦμα τοῦ νὰ ζεῖς καὶ νὰ ξαναγεννιέσαι
ὡσὰν ὅλος ὁ κόσμος νὰ εἶσαι ἐσύ,
κι ἐσύ μὲς τὴν ψυχὴ ὅλου τοῦ κόσμου.*

*Ἄν ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ
πατρίς εἶναι ὡς ἐκεῖ ποῦ ψηλώνει ἀνθρώπου νοῦς
ποῦ λογίζεται τὰ μεγάλα καὶ τὰ θαυμαστά.*

*Τὰ πέρατα ποῦ φθάνει ἡ καρδιὰ
ὅταν σκορπᾶ ὀλάκερη τὴν ἀγάπη της
γι' αὐτὸ ποῦ κλείνει ἐντὸς της
καὶ εἶναι ἀτόφιο ἐλληνικό.*

ΒΑΣ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΕΣ

Ὁκτώβριος πάλι. Καὶ ξαναθυμόμαστε μιὰ δοξασμένη σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Μιὰ ἀνεξάντλητη ἱστορία πόνου καὶ δόξας. Τότε ποὺ τὰ παλληκάρια μας μὲ τὴν λόγχη, πάνω στὰ βορειοηπειρωτικά βουνά, πῆραν στὸ κυνήγι τοὺς Ἴταλους καὶ παρὰ λίγο νὰ τοὺς πετάξουν στὴ θάλασσα. Ὁκτὼ ἑκατομμύρια ἡμεῖς, σαράντα ἐκεῖνοι. Καὶ θὰ τὸ κατορθώναμε, ἂν δὲν ἐπεφταν στὸν πόλεμο ἐναντίον μας καὶ τὰ ὀγδόντα ἑκατομμύρια τῶν Γερμανῶν συμμάχων τους. Καὶ ἡ παλληκαριὰ ἔχει τὰ ὄρια τῆς.

Θὰ ἤθελα ὅμως σήμερα νὰ πῶ γιὰ κάτι ἄλλο. Γιὰ τὶς γυναῖκες μας. Τὶς Ἑπειρώτισσες γυναῖκες ποὺ ἔκαναν τὸν δικό τους ἄθλο κι' ἔγραψαν τὴ δική τους ἱστορία. Ἐναν ἄθλο ἀπίστευτο καὶ μιὰ ἱστορία δοξασμένη. Μιὰ ἱστορία ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξεχαστῆ. Ποὺ πρέπει νὰ τὴν διηγούνται οἱ γιαιγάδες στὰ ἐγγόνια τους, κάθε τέτοια μέρα. Γιὰ νὰ ξέρουν ἀπὸ ποιά γενιὰ κατάγονται. Γενιὰ ἡρώων ἀλλὰ καὶ ἡρωίδων.

Πρὶν ἐκπνεύση τὸ τελεσίγραφο τοῦ Μουσσολίνι, ποὺ ἔδωσε στὸν Ἰωάννη Μεταξᾶ ὁ Ἴταλὸς πρεσβευτὴς τὰ ξημερώματα τῆς 28ης Ὁκτωβρίου 1940, οἱ Ἴταλοὶ εἶχαν περάσει τὰ σύνορά μας καὶ εἶχαν μπῆ στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ὁ Στρατὸς μας ἀνέλαβε ἀμέσως δράσιν. Οἱ ἔχθροὶ αἰφνιδιάσθηκαν. Δὲν ἦταν ὅμως εὐκόλο νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουμε. Ἦταν πολυάριθμοι, ἄριστα ἐξωπλισμένοι, μὲ ὑποστήριξι πυροβολικοῦ καὶ ἀεροπορίας, πολὺ καλλίτερη ἀπὸ τὴν δική μας. Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες δυσκολίες μας ἦταν ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ μας μὲ πυρομαχικά. Τὰ κατορθώματα βουνὰ τῆς Β. Ἑπείρου ἦταν δύσβατα. Στενὰ καὶ ἐπικίνδυνα μονοπάτια, μὲ ἀπότομες χαράδρες δεξιὰ κι ἀριστερά, ἀνηφορίζαν στὸ βουνό. Τὰ ζῶα προχωροῦσαν ἀργά, κινδυνεύοντας κάθε στιγμή νὰ γκρεμιστοῦν στὸ βάραθρο, μαζὶ μὲ τὸ πολὺτιμο φορτίο τους. Ἡ μεταφορὰ

τῶν πυρομαχικῶν ἦταν προβληματική.

Τότε παρουσιάσθηκαν οἱ Ἑπειρώτισσες γυναῖκες. Καὶ προσφέρθηκαν νὰ ἀναλάβουν αὐτὲς νὰ μεταφέρουν τὰ πυρομαχικά στὸ στρατό μας ποὺ κινδύνευε νὰ μείνῃ ἄοπλος. Ἦξεραν τὰ μονοπάτια πιθαμὴ πρὸς πιθαμὴ. Σὰν τὸ σπῆτι τους. Καὶ τὰ γουρουνοτσάρουχα ποὺ φοροῦσαν δὲν γλιστροῦσαν. Καὶ ἀνέλαβαν τὸ ἔργο μὲ ὄλη τους τὴν καρδιά. Φορτώνονταν τὰ κιβώτια στὴν πλάτη τους καὶ ἐπαιρναν τὸ μονοπάτι. Τὸ βάρος ἦταν ἀσήκωτο. Ἡ ἀγάπη τους ὅμως γιὰ τὴν πατρίδα καὶ ἡ πίστι τους στὸν σκοπὸ, τοὺς ἐδιναν φερά. Ὁ θάνατος, τὸ φαράγγι, τὶς παραμόνευε σὲ κάθε τους βῆμα. Αὐτὲς ὅμως προχωροῦσαν. Καὶ ἀνέβαιναν, ὄλο ἀνέβαιναν.

Ἔτσι ἐφθάναν τὰ πυρομαχικά στοὺς στρατιώτες μας ποὺ πολεμοῦσαν τὸν ἐχθρό. Καὶ ὁ πόλεμος συνεχιζόταν. Οἱ νῆκες ἐρχόνταν ἢ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κορυτσά, Πόγραδετς, Ἀργυροκάστρο, Χειμάρρα, Τεπελένι. Οἱ πόλεις τῆς Βορείου Ἑπείρου ἐλευθερώνονταν, ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη. Χάρις στὸν ἡρωϊσμὸ τῶν παιδιῶν μας. Ἀλλὰ καὶ χάρις στὶς γυναῖκες τὶς Ἑπειρώτισσες ποὺ κατάρθωσαν τὸ ἀκατόρθωτο.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία ποὺ ἤθελα νὰ διηγηθῶ σήμερα. Ἰδίως γιὰ τοὺς νέους. Οἱ παλhoὶ θὰ τὴν θυμοῦνται.

Ἄς γονατίσουμε μὲ σεβασμὸ στὴ μνήμη αὐτῶν τῶν ἡρωίδων. Καὶ ἄς τοὺς ποῦμε ἕνα μεγάλο «εὐχαριστῶ». Γι' αὐτὸ ποὺ ἔκαναν τότε. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ παράδειγμα ποὺ μᾶς ἄφησαν. Παράδειγμα προσφορᾶς καὶ θυσίας. Ἀλλὰ καὶ παράδειγμα ἐνὸς ἀληθινοῦ φεμινισμοῦ. Ποὺ δὲν ἐξαντλεῖται σὲ μιὰ στείρα καὶ ἀνώφελη μίμησι τοῦ ἀνδρικοῦ προτύπου, μὲ τὸ παντελὸν καὶ τὸ τσιγάρο. Ἀλλὰ κάνει τὴν γυναῖκα ἄντρα στὶς δύσκολες ὥρες, ἐκεῖ ποὺ χρειάζεται.

Ἄς εἶναι αἰώνια ἡ μνήμη τους.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ

Τὸ καλοκαίρι πού πέρασε ἦταν πλούσιο σὲ ἀθλητικὲς συγκινήσεις, οἱ ὁποῖες ἐκτείνονται πέραν ἀπὸ τὸ γνωστὸ φίλαθλο κοινὸ καὶ στὰ εὐρύτερα στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ σχεδὸν ἀναπάντευη κατάκτηση τῆς πρώτης θέσεως στὸ εὐρωπαϊκὸ πρωτάθλημα ποδοσφαίρου ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ομάδα τὸν παρελθόντα Ἰούνιο καὶ στὴν συνέχεια τὸ μεγάλο πανηγύρι τῆς ἐπιτυχοῦς διοργανώσεως στὴν χώρα μας τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων μὲ τὶς ἀξιόλογες ἐπιδόσεις τῶν ἑλλήνων πρωταθλητῶν κατ' αὐτούς, ἔδωσαν ἕναν ἰσχυρὸ τόνον ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας καὶ γιατί ὄχι καὶ αὐτοπεποιθήσεως στὸν μέσο Ἕλληνα, πού ἐκδηλώθηκε μὲ μεγάλες μαζικὲς ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις.

Δὲν εἶναι φαινόμενον μόνον τῆς ἐποχῆς μας, τῆς διεγέρσεως τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, πού ἔχει σχέση μὲ τὰ ἀθλήματα. Ἀπὸ τὶς πανελλαδικὲς συνάξεις στὴν ἀρχαία Ὀλυμπία μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ἐκεῖ ἀγῶνων, ὡς τοὺς ἑορτασμοὺς παρουσία τῶν Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων στὸ Κολοσσαῖο στὴν Ρώμη καὶ στὸν Ἱπλόδρομο τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐκτέλεση ἀθλητικῶν ἀγῶνων συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ θέαση αὐτῶν συγκινεῖ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ προκαλεῖ ἔντονες καὶ ποικίλες συναισθηματικὲς ἐκδηλώσεις πού φθάνουν πολλὰς φορὲς στὰ ὅρια τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ φανατισμοῦ.

Ὁ ἀρχαῖος κλασικὸς ἀθλητισμὸς, σεμνὸς καὶ ἀφιλοκερδῆς, γύμναζε τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσχοῦσε γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξει συμμετρικὰ καὶ νὰ τὸ ἔχει εὐχρηστο ὄργανο στὴν ὑπηρεσία τοῦ πνεύματος. Ἡ εἰκόνα πού δίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν Β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν του (κεφ. δ', 7 - 8) γιὰ τὴν ἀγωνιστικὴ πορεία ἔχει χροιάν εἰλημμένη ἀπὸ ἀθλητικὲς ἐκδηλώσεις: «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς

δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτῆς, οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκῶσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ».

Θὰ ἦταν διπλὰ ὠφέλιμο γιὰ τὸν τόπο, εἰάν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιτυχοῦς διοργανώσεως τῶν ἀγῶνων «Ἀθῆνα 2004», ξυπνοῦσε στὴν ψυχὴ τοῦ Ἕλληνα ἕνα αἶσθημα πνευματικῆς ἀνατάσεως γιὰ μία νέα ἀποστολὴ τῆς χώρας μας, στὴν ὁποία γεννήθηκε ἡ Ὀλυμπιακὴ ἰδέα, γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμὸ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι συνδεδεμένη μὲ οὐσιαστικοὺς καὶ συμβατικοὺς δεσμούς.

Στὴν νέα αὐτὴν ἀποστολὴν δὲν θὰ ἀπαιτηθοῦν τὰ τεράστια χρηματικὰ κονδύλια τὰ ὁποῖα ἀπορροφήθηκαν γιὰ τοὺς ἀγῶνες «Ἀθῆνα 2004», ἀλλὰ πνευματικὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση μπορεῖ νὰ διαθέτει.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΕΙΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΙΣΛΑΜ

Στὴν πτώση τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸ ἔτος 476 μ.Χ. ἀποτέλεσμα παρακμῆς τῶν κοινωνιῶν αὐτοῦ, συνετέλεσε καὶ τὸ μεγάλο μεταναστευτικὸ κῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῶν γερμανικῶν καὶ τευτονικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐρχόμενοι ἀπὸ τὶς ἀσιατικὲς κοιτίδες τῶν κατέκλυσαν τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον, γιὰ νὰ συγκροτήσουν στὴν συνέχεια τὰ ἐθνικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸ τους καὶ τὴν πρόσληψη ἀφ' ἐνὸς τῶν στοιχείων τῆς κρατικῆς δομῆς τῆς προκατόχου ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐδημιούργησαν κατὰ τρόπον συνθετικὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν.

Στὴν πάροδο τῶν αἰῶνων τὰ νέα ἀσιατικὰ στίφη τῶν Ὀθωμανῶν προσέβαλαν ἀπὸ τὴν νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπειλοῦσαν τοὺς λαοὺς αὐτῆς, πολιορκώντας καὶ αὐτὴν τὴν Βιέννη κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶ-

να, με πρόθεση ακόμη επιδρομής κατά της ιταλικής χερσονήσου, ή όποια ανέκοψη μετά την ήττα των στην ναυμαχία της Ναυπάκτου τὸ 1571.

Αὐτὰ συνέβησαν στὸ παρελθόν. Καὶ ἐνῶ κανεὶς θὰ ἐνόμιζε ὅτι ἔχει παγιωθεὶ μία κατάσταση ἰσορροπίας μεταξύ τῶν λαῶν κατὰ εὐρωπαϊκὸ χῶρο μιὰ νέα ἀπειλὴ θεμελιώνεται στὶς ἡμέρες μας. Συγκεκριμένα ὁ ἀμερικανὸς καθηγητὴς Μπέρναρντ Λιούις, εἰδικὸς στὰ θέματα Μέσης Ἀνατολῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Πρίνστον στὶς ΗΠΑ, συγγραφέας πολλῶν βιβλίων ἐπὶ θεμάτων τῆς εἰδικότητάς του, σὲ συνέντευξή του στὴν γερμανικὴ ἐφημερίδα «ντὶ Βέλτ» ἐδήλωσε ὅτι: «Ἡ Εὐρώπη θὰ ἀποτελέσει στὸν αἰῶνα μας τμήμα τῆς ἀραβικῆς Δύσεως στὸ Μαγκρέμπ».

Ἡ ἔρευνα τοῦ Μπ. Λιούις βασίζεται σὲ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινὴ λογικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μεταναστευτικὸ ἀπὸ Ἀνατολὰς ρεῦμα, μεγάλο ρόλο παίζει καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ γηγενεῖς Εὐρωπαῖοι ἐρχονται σὲ γάμο σὲ μεγάλη ἡλικία καὶ ἀποκτοῦν λίγα παιδιά, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς μουσουλμάνους τῆς Εὐρώπης ποὺ παντρεύονται πολὺ νέοι καὶ εἶναι πολύτεκνοι. Στὴν Γερμανία, τὴν πολυπληθέστερη χώρα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως ζοῦν αὐτὴν τὴ στιγμή τρία ἑκατομμύρια μουσουλμάνοι ἐπὶ συνόλου πληθυσμοῦ ὀγδόνητα ἑκατομμυρίων κατοίκων. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγέτες καλοῦνται νὰ ἀποφασίσουν τὸν προσεχῆ Δεκέμβριο γιὰ τὴν ἐναρξὴ ἢ μὴ ἐνταξιακῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὴν μουσουλμανικὴ Τουρκία μὲ πληθυσμὸ ἐβδομήνητα ἑκατομμυρίων, ὁ ὁποῖος ἀναμένεται νὰ ξεπεράσει τὸ γερμανικὸ σὲ μερικὲς δεκαετίες. Ἀνεξάρτητα τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς, ἡ δημογραφικὴ ἀνακατάταξη, ἐὰν δὲν ἀφυπνισθοῦν ἐγκαιρὰ οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀναστρέψιμη.

Ἡ ἐπιδίωξη τῶν Σουλτάνων Σουλεϊμάν τοῦ Μεγάλου τὸ ἔτος 1527 μὲ τὴν πολιορκία τῆς Βιέννης καὶ τῶν διαδόχων τοῦ 1683 ἐπίσης, μὲ στρατοὺς καὶ στόλους, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Δ. Εὐρώπης, φαίνεται νὰ ἐπιτυγχάνεται στοὺς καιροὺς μας μὲ μία εἰρηνικὴ

διείσδυση τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος τῶν μουσουλμάνων ἀπὸ Ἀνατολὰς, τὴν ὁποία ὀπωδῆροτε εὐνοεῖ τὰ μέγιστα καὶ ἡ ἐπικουρθεῖ ἀντίληψη γιὰ τὴν ζωὴ τῶν μεγάλων μαζῶν τοῦ γηγενοῦς εὐρωπαϊκοῦ πληθυσμοῦ.

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Ἔνας ἄλλος λόγος ἀνησυχίας γιὰ τὸν ἰσλαμικὸ ἐπεκτατισμὸ στὸν σύγχρονο κόσμο εἶναι καὶ ὁ ἐντατικὸς ἐξοπλιστικὸς προγραμματισμὸς ὀρισμένων ἰσλαμικῶν χωρῶν.

Συγκεκριμένα ἀναγράφεται στὸν ἡμερήσιον τύπο ἢ πληροφορία ὅτι, στὸ Ἰράν γίνονται ἐπιστημονικὲς ἐργασίες γιὰ τὴν ἀπόκτηση πυρηνικῶν ὀπλοστασίου. Ἀνησυχία ἔχει προκαλέσει στὴν Διεθνή Ὑπηρεσία Ἀτομικῆς Ἐνέργειας ποὺ ἐδρεύει στὴν Βιέννη τὸ γεγονός ὅτι διεπιστώθη, ὅτι στὸ Ἰράν τὰ ἐντεταλμένα ὄργανα αὐτοῦ ἔσπασαν τὶς σφραγίδες τὶς ὁποῖες εἶχαν τοποθετήσῃ οἱ ἐπιθεωρητὲς τῆς Διεθνούς Ὑπηρεσίας Ἀτομικῆς Ἐνέργειας σὲ συσκευὲς οἱ ὁποῖες ἐχρησίμευαν γιὰ τὴν παραγωγή ἐμπλουτισμένου οὐρανίου, βασικοῦ ὕλικου γιὰ τὴν κατασκευὴ πυρηνικῶν κεφαλῶν.

Παρ' ὅλον ὅτι, ἐνῶ μέχρι σήμερα ἡ Τεχεράνη δὲν ἔχει εὐθέως ἀθετήσῃ τὶς δεσμεύσεις τῆς πρὸς τὴν διεθνή κοινότητα, δείχνει μὲ τὴν κίνηση αὐτὴ νὰ ἀψηφᾷ τοὺς διεθνεῖς περιορισμοὺς στὸ πυρηνικὸ τῆς πρόγραμμα.

Δεδομένου ὅτι στὸ Ἰράν ἐπικρατεῖ ἕνα θεοκρατικὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖο εὐνοεῖ τέτοιες ἐνέργειες, ποὺ ἀνταποκρίνονται στὸν πειρασμὸ ἀποκτήσεως ἰσχύος καὶ ἐπιδείξεως ἐπιθετικοῦ πνεύματος, εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ παλαιὲς δοξασίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν καταβολὲς στὰ ἀρχικὰ στάδια τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας περὶ ἱεροῦ πολέμου, ἔχουν ἀπήχηση καὶ στὶς ἡμέρες μας σὲ ὀρισμένους λαοὺς τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου. Καταποπιστικὴ ἐπ' αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ ἐκτεταμένη λεπτομερὴς ἐργασία τοῦ συνεργάτου τῶν «Ἀκτίων» δικηγόρου κ. Δημητρίου Λιαρομάτη, ποὺ ἔχει δημοσιευθεῖ στὸ τεῦχος Ἰουλίου - Σεπτεμβρίου τρέχοντος ἔτους.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στή στήλη αυτή των «'Ακτίων» έχουμε επανειλημμένως αναφερθεί στα «κακώς κείμενα» της 'Ανωτάτης Παιδείας στη χώρα μας και στις δυσμενείς επιπτώσεις που έχουν αυτά για το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας που θα τη στελεχώσουν επιστήμονες με υποβαθμισμένες γνώσεις και χωρίς ανταγωνιστικές δυνάμεις με τους αντίστοιχους επιστήμονες των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών.

Τελευταία ακούγονται αισιόδοξες προοπτικές για ριζικές τομές σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Είχαμε αναφέρει στο τεύχος 'Ιουνίου 2004 την απάντηση της 'Υπουργού Παιδείας Κας Γιαννάκου - Κουτοίκου, σε ερώτηση δημοσιογράφου: Πώς προχωρεί στην 'Ελλάδα, η εφαρμογή της Διακήρυξης της Μπολόνια και των αποφάσεων των Ευρωπαίων ηγετών στη Λισσαβώνα, όσον αφορά στην 'Ανωτάτη Εκπαίδευση και η απάντηση ήταν πολύ αποκαρδιωτική, ότι η 'Ελλάδα δεν έχει εφαρμόσει τίποτα από αυτά.

'Εν τῷ μεταξύ, τὰ ἀποτελέσματα τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, κάθε ἄλλο παρὰ ἐνθαρρυντικὴ εἰκόνα δείχνουν. 'Υποψήφιοι, μὲ βαθμοὺς κάτω ἀπὸ τὴ βάση, εἰσάγονται σὲ Τμήματα ΑΕΙ ἢ ΤΕΙ. Εἶναι ἢ δὲν εἶναι θλιβερὴ κατάντια γιὰ τὸ ἐπίπεδο σπουδῶν στὰ Πανεπιστήμιά μας, τὸ γεγονὸς αὐτό; "Ὅσοι ἀπὸ ἐμᾶς βίωσαν ἢ βιώνουν τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὰ 'Ανώτατα 'Εκπαιδευτικὰ 'Ιδρύματα τῆς χώρας μας, ἔχουν ἀντιμετωπίσει τὸ ὑποβαθμισμένο ἐπίπεδο βασικῶν γνώσεων τῶν φοιτητῶν μας. Στὶς γραπτές, κυρίως, ἐξετάσεις φαίνεται καθαρὰ ἡ ἀδυναμία τῶν νέων νὰ διατυπώσουν σωστὰ προτάσεις, ὥστε νὰ ἐκφράσουν τὶς γνώσεις των στὰ διάφορα πεδία τῆς ἐπιστήμης ποὺ σπουδάζουν. Εἶναι γενικὸ τὸ φαινόμενο αὐτὸ καὶ συνάδελφοι, Καθηγητὲς ΑΕΙ, ἔχουν ἐκφρασθεῖ γιὰ τὸ θλιβερὸ αὐτὸ φαινόμενο, ἐπανειλημμένως. Πρόσφατα,

διαβάσαμε σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Καθηγητῆ τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν κ. Γ. Γιατρομανωλάκη, στὸ ὁποῖο ἐξέθετε τὴν τραγικὴ κατάσταση γιὰ τὴν «κατρακύλα τῆς παιδείας μας» καὶ γιὰ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς ἐλληνομάθειας τῶν νέων μας. 'Ο ἴδιος, στὸ ἄρθρο του αὐτό, ἀναφέρει σχετικὰ: «'Η πικρὴ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, κάθε χρόνο οἱ μαθητὲς μας μαθαίνουν λιγότερα 'Αρχαῖα καὶ οἱ φοιτητὲς τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν (ἀπὸ ὅπου θὰ προέλθουν οἱ αὐριανοὶ καθηγητὲς Μ. Ε.) εἶναι ὄλο καὶ περισσότερο ἀνελλήνιστοι. Τὸ ἀστεῖο μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα ἔχει κρυώσει». Πιο κάτω, ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ: «'Ὅσοι νομίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ὑπερβολικά, ἄς ἐρθοῦν νὰ δοῦν τὰ δοκίμια τῶν πρωτοετῶν φοιτητῶν μας». Μά, τί περιμένουμε ἄραγε νὰ δοῦμε; Βελτίωση τῆς Παιδείας στὴ χώρα μας, ὅταν οἱ ἐκάστοτε Κυβερνήσεις γιὰ λόγους πολιτικῶν καὶ μόνον, δημιουργοῦν νέα Τμήματα ΑΕΙ σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς 'Ελλάδος, χωρὶς προγραμματισμὸ καὶ ἀνάλογη ὑποδομὴ καὶ αὐξάνουν κάθε χρόνο τὸν ἀριθμὸ τῶν εἰσακτέων; 'Όταν 14.000 ὑποψήφιοι εἰσάγονται φέτος σὲ ΑΕΙ καὶ ΤΕΙ μὲ βαθμολογία κάτω ἀπὸ τὴ βάση;

"'Ας ἐλπίσουμε ὅτι, ἡ νέα Κυβέρνηση θὰ ἔχει ὡς πρώτη προτεραιότητα τῆς πολιτικῆς της, τὴ ριζικὴ ἀναμόρφωση τῆς Παιδείας. Βέβαια, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. 'Απαιτεῖται χρόνος, ὀργάνωση καὶ διάθεση γενναίων οικονομικῶν πόρων, γιὰ νὰ φθάσουμε σὲ μερικὰ χρόνια, σ' αὐτὸ ποὺ ὄλοι μας ἐπιθυμοῦμε, νὰ δοῦμε: Μία Παιδεία σύμφωνη πρὸς τὶς παραδόσεις τοῦ ἔθνους μας καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

'Ομότιμος Καθηγητῆς

Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

SYGNOMI, SAS KATASTREPSAME!

Sygnomi, ήταν η κυρίαρχη λέξη στους πηχιαίους τίτλους των διεθνών μέσων ενημέρωσης την ημέρα της λήξεως των Όλυμπιακών Αγώνων της Αθήνας. Με αυτή τη συνοπτική διαδικασία οι πιο ακριβοπληρωμένοι δημοσιογράφοι του κόσμου πίστεψαν ότι εξιλεώθηκαν για την οικονομική ζημιά που προκάλεσαν στη χώρα μας με τα πολυετή επικριτικά και τρομολαγνικά ρεπορτάζ τους. Ίσως όμως να μην γνώριζαν ότι από τότε που βρέθηκε η συνγνώμη χάθηκε το φιλότιμο!

Πράγματι η δημοκρατία του φόβου, που έχει εγκατασταθεί στις ΗΠΑ μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, εξάχθηκε στις περισσότερες χώρες του κόσμου, με ανυπολόγιστες συνέπειες για μεγάλους και μικρούς. Οί «προληπτικοί» και άτιμώρητοι πόλεμοι του προέδρου Μπους δεν έφεραν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Άλλωστε, πώς μπορείς να φέρεις την ειρήνη στον πολύπαθο κόσμο μας με άπαντωτους πολέμους;

Το μόνο σίγουρο αποτέλεσμα του λεγόμενου Τετάρτου Παγκοσμίου Πολέμου που διεξάγεται στις μέρες μας κατά της διεθνούς τρομοκρατίας (ό Τρίτος ήταν ο ψυχρός πόλεμος ΗΠΑ - ΕΣΣΔ), είναι ότι οι ΗΠΑ προωθούν περισσότερο τα γεωπολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα και δεν αντιμετωπίζουν με ειλικρίνεια τη ρίζα του κακού. Έλέγχουν πλέον όλο το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής, το φθηνότερο σε κόστος εξορύξεως ανά τον

κόσμο, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις ευρωπαϊκές και λοιπές οικονομίες.

Παράλληλα τα ελεγχόμενα από τις ΗΠΑ διεθνή μέσα ενημέρωσης υποστηρίζουν επικοινωνιακά τη στρατηγική αυτή και μεταφέρουν στο σπίτι μας τον τρόμο και τον φόβο που βιώνουν οι Αμερικανοί, που δεν μπορούν πλέον να οργανώσουν ούτε πρωτάθλημα... τρίλιζας. Έτσι «βομβάρδισαν» όλα τα τελευταία χρόνια την πατρίδα μας με άτελείωτα ρεπορτάζ για την δήθεν ανικανότητα των Ελλήνων να οργανώσουν επιτυχείς και κυρίως ασφαλείς αγώνες. Ταυτόχρονα έθεσαν υπό τον έλεγχό τους τη διεθνή πληροφόρηση, τρομοκράτησαν τον άπλο κόσμο και απέτρεψαν εύστοχα τους λεγόμενους ολυμπιακούς τουρίστες να επισκεφθούν τη γενέτειρα των Όλυμπιακών Αγώνων.

Χιλιάδες μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις της χώρας μας επένδυσαν στο οικονομικό ολυμπιακό όνειρο: Ξενοδοχεία ανακαινίστηκαν εκ βάθρων, τουριστικές επιχειρήσεις και καταστήματα επεκτάθηκαν, χιλιάδες προϊόντα παρήχθησαν. Και όλα αυτά κυρίως με δανεικά κεφάλαια, με συνέπεια το φάσμα της οικονομικής καταστροφής να είναι πλέον πολύ όρατό.

Δυστυχώς όμως τα όνειρα διαψεύστηκαν οίκοι. Η χώρα μας δεν κατόρθωσε να απαντήσει επικοινωνιακά στην πολύχρονη τρομοφοβική καταιγίδα των διεθνών μέσων ενημέρωσης με αποτέλεσμα ο ολυμπιακός τουρισμός να καταλήξει σε γειτονικές χώρες και όχι στην Ελλάδα.

Ώφελημένη κυρίως ήταν η Τουρκία, που έφθασε στο σημείο να διαφημίζει παγκοσμίως τους Όλυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, παροτρύνοντας «και μετά τους Αγώνες, έλατε στη γειτονική Τουρκία για διακοπές»!

Υπήρξε μάλιστα και ελληνική εφημερίδα, ή «Καθημερινή», ή όποια, μέσα στο τόσο άρνητικό για την πατρίδα μας κλίμα, δέχθηκε να διαφημίσει τη γείτονα χώρα, άνημερα της Παναγίας, με καταχωρήσεις του Τουρκικού Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, που περιελάμβαναν ως έλκυστικό τουρκικό αξιοθέατο την Παναγία που κοσμεῖ το σύμβολο της Ορθοδοξίας και του Έλληνισμού, την Αγία Σοφία!

Τελικά όμως στην Ολυμπιακή Ελλάδα του 2004 δέν άνοιξε ρουθούνη! Οί Αγώνες διεξήχθησαν άσφογοι οργανωτικά και κατά κοινή όμολογία άκρωσ άσφαλεις. Τά διεθνή μέσα ένημέρωσης διαψεύσθησαν οίκτρα. Οί πολεμικοί ανταποκριτές που είχαν στείλει στην Αθήνα, για να καλύψουν τά άναμενόμενα τρομοκρατικά κτυπήματα, έμειναν άνεργοι. Τά σεμινάρια, που όργάνωσαν ύπό άπόλυτη μυστικότητα στην Πάργηθα, για δημοσιογράφους που έπιθυμούσαν να καλύψουν άμεσα και άποκλειστικά τις δήτην έπιθέσεις τρομοκρατών, έμειναν στα χαρτιά.

Ό,τι δέν πέτυχαν οί ΗΠΑ στα πεδία των μαχών, πέτυχε άθόρυβα ή μικρή Ελλάδα στην έπικοινωνία της με τις ύποπτες για τους Αμερικανούς χώρες. Ό Υπουργός Δημοσίας Τάξεως συναντήθηκε με τους πρέσβεις των άραβικών χωρών στην Αθήνα και πέτυχε την καταπληκτική παγκοσμίως δήλωση του έπικεφαλής του Άραβικού Συνδέσμου ότι «όποιος κτυπήσει την Ελλάδα, πλήττει το Άραβικό Έθνος!». Ταυτόχρονα ό ίδιος ό Υπουργός έδωσε σειρά έπιτυχημένων συνεντεύξεων σε όλα τά άραβικά τηλεοπτικά δί-

κτυα. Και τέλος ό Πρωθυπουργός έκλεισε αυτό τον μοναδικό έπικοινωνιακό κύκλο με έκτενη συνέντευξη του στη ναυαρχίδα των άραβικών μέσων ένημέρωσης, το *Aljazeera*.

Τή μεγαλύτερη πάντως έκπληξη δοκίμασαν οί ξένοι δημοσιογράφοι, άνημερα της Παναγίας και μεσούντων των Όλυμπιακών Αγώνων, όταν αντίκρισαν τους έπικεφαλής της ασφάλειας της χώρας μας, τον Υπουργό Δημοσίας Τάξεως και τον Άρχηγό της Έλληνικής Αστυνομίας, να παρακολουθούν την κατανυκτική Θεία Λειτουργία στην Παναγία της Τήνου.

Έτσι ή Ελλάδα δέν έπλήγη από τους τρομοκράτες του αίματος, αλλά από τους τρομολόγους της διεθνούς έπικοινωνίας, οί όποιοι με ένα άπλο *sygnomi* νόμισαν ότι ξεμπερδεψαν μαζί μας. Άπέδειξαν όμως έτσι ότι ή κοινωνική ευθύνη των μέσων ένημέρωσης είναι μιá άγνωστη έννοια γι' αυτούς. Όπως και ή άξιοπιστία των πληροφοριών τους θά είναι για μās πλέον άνύπαρκτη.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΘΕΑΜΑ Ή ΖΩΗ;

Τό μεΐζον γεγονός του διεθόντος καλοκαιριού υπήρξε ή τέλεισ των Όλυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Στις τελετές έναρξεως και λήξεως αυτών των άγώνων έγινε προσπάθεια από τον ταλαντούχο σκηνοθέτη χοροού κ. Δημήτριο Παπαϊωάννου προβολής του ελληνικού πολιτισμού. Άλλωστε συνηθίζεται να προβάλλη ή διοργανώτρια χώρα τις πολιτιστικές της παραδόσεις. Τό έρώτημα, τό όποιο άνακύπτει έξ άφορμής αυτών των τελετών, αλλά και της καθόλου προσπάθειας της ελληνικής πολιτείας, να προβάλλη πτυχές του ελληνικού πολιτισμού στους φιλοξενούμενους μας, είναι τι παράγει πολιτισμό και εάν ό πολιτισμός μεταδίδεται ως

θέαμα ή ως δίωμα - ζωή.

Ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός υπήρξε δημιούργημα των κοινοτήτων/πόλεων των Ελλήνων στην μητροπολιτική Ελλάδα και στις ανά την οικουμένη αποικίες. Ο βυζαντινός πολιτισμός υπήρξε επίσης δημιούργημα των κοινοτήτων των Ελλήνων και άλλοεθνών κατοίκων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, καθώς και των ιερών Μονών. Τέλος, ο νεοελληνικός πολιτισμός επήγασε από τις κοινότητες και τις συντεχνίες των εν πολλοίς υποδούλων Ελλήνων. Αυτή ή πολιτική/κοινοτική διάστασις του ελληνικού πολιτισμού πρέπει να τονίζεται, γιατί εκτός αυτών των κοινοτήτων ο ελληνικός πολιτισμός μένει μετέωρος και άνευ νοήματος, γι' αυτό και τόσοι νεώτεροι Έλληνες τόν απεμπόλησαν στρεφόμενοι προς τὰ «φῶτα» τῆς Ἑσπερίας, θεωρήσαντες τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ ὡς ὑποδεέστερο καὶ ὀπισθοδρομικὸ.

Σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ ὁ κυρίαρχος καὶ προβαλλόμενος πολιτισμὸς τῶν συγχρόνων ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων εἶναι ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους τῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας στὶς χῶρες τοῦ τρίτου κόσμου γιὰ τὴν κατασκευὴ πανάκριδων ἀθλητικῶν εἰδῶν, τῆς χρησιμοποίησεως τῶν σωμάτων (δηλαδὴ τῶν ὑπάρξεων) τῶν ἀθλητῶν ἀπὸ χορηγούς - ἐταιρεῖες ἀθλητικῶν εἰδῶν ἢ φαρμακοβιομηχανίες. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς θυσιάζει τὸ κάλλος τοῦ σώματος καὶ τὸ

μέτρο στὴν ἀθληση, κατασκευάζων ὑπερῶν ἀθλητές, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον δὲν θυμίζουσι φυσιολογικοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ θεωροῦνται «γέροι» καὶ ἀνήμεροι στὰ 30 καὶ 32 τοὺς χρόνια (καὶ μερικοὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἡλικία τερματίζουσι τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν χρῆση ἀναβολικῶν ἢ ἀπὸ τὴν ὑπερεντατικὴ προπόνηση καὶ ἐξάντληση τοῦ ὀργανισμοῦ τους). Καὶ μέσα σὲ ὅλα αὐτὰ ἔχομε καὶ τὶς διάφορες «πολιτιστικῆς» ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες διοργανῶνται πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδαση τοῦ φιλοθεάμονος κοινοῦ.

Τί ἀπεκόμισε ἓνας θεατὴς τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα τοῦ 2004 ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *greek souvlaki* καὶ τὸ *greek bouzouki*; Μέσα στὴν χοάνη τῆς παγκοσμιοποίησεως, στὴν πανσπερμία ἐθνῶν, θρησκειῶν καὶ πολιτιστικῶν παραδόσεων ἢ ἀνακάλυψη τοῦ αὐθεντικοῦ καὶ ζωντανοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι θέμα μύθεσεως σὲ ἓνα τρόπο ζωῆς καὶ ὄχι ἓνα τηλεοπτικὸ θέαμα, ἔστω εὐφάνταστο καὶ καλοσχεδιασμένο. Καὶ τὸ λυπηρὸ εἶναι ὅτι αὐτὴν τὴν μύθησιν τὴν ἀποφεύγουσι ὅλο καὶ περισσότεροι συνέλληνες. Τούναντίον, ἐνθαρρυντικὸ γεγονός ὑπῆρξε ἡ ἀνακαίνισις καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς ὠρισμένων Μουσείων τῶν Ἀθηνῶν (π.χ. Ἀρχαιολογικὸ, Βυζαντινὸ, Κεραμικοῦ), τὰ ὅποια μποροῦν νὰ λειτουργήσουσι ὡς κιβωτοὶ διαφυλάξεως, προβολῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως στὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μουσική Έπικαιρότητα

Τò 2004 θά μπορούσε νά χαρακτηρισθεῖ γιὰ τὴ χώρα μας, ὡς ἔτος ἀθλητισμοῦ, τόσο ἢ πρωτιά μας στὸ Πανευρωπαϊκὸ πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, ὅσο καὶ ἡ πολὺ ἐπιτυχής, κατὰ γενικὴ ὁμολογία, ἀνάληψη καὶ διεξαγωγή τῶν Ὀλυμπιακῶν καὶ Παραολυμπιακῶν Ἀγῶνων, δικαίωνουν τὸν παραπάνω χαρακτηρισμό. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα θά προσεγγίσουμε τὴ σχέση μεταξύ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ.

Μουσικὴ καὶ ἀθλητισμός, δυὸ κόσμοι ποὺ σὲ πρώτη ματιὰ φαίνονται διαμετρικὰ ἀντίθετοι, παρουσιάζουν, στὴν πραγματικότητα, ἓνα σημαντικό ἀριθμὸ κοινῶν χαρακτηριστικῶν σὲ δυὸ, κυρίως τομεῖς: Στὸ πνεῦμα τῆς ἀμιλλας καὶ τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ ἐνυπάρχει στὴ φύση τῶν δυὸ δραστηριοτήτων ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο τῆς πρακτικῆς ἐξάσκησης καὶ τῆς παρουσιάσῆς τους στὸ κοινὸ.

Ἡ ὕπαρξη μουσικῶν ἀγῶνων, σὲ ἀντιστοιχία μὲ τοὺς ἀθλητικούς, χρονολογεῖται ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Στὴν ὕπαρξη μουσικῶν ἀγῶνων συνηγορεῖ ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς μουσικῆς ἐκτέλεσης, καθὼς καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ μπορεῖ νά συμβεῖ κατ' ἐπανάληψη: Μποροῦμε γιὰ παράδειγμα ν' ἀκούσουμε ἓνα μουσικὸ ἔργο σὲ τέσσερις ἢ πέντε διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συναυλίας καὶ νά βγάλουμε τὰ συμπεράσματά μας ὡς πρὸς τὴν αἰσθητικὴ τους ἀποτίμηση. Σήμερα, ἡ ὕπαρξη ἀθλητικῶν ἢ μουσικῶν ἀγῶνων, μὲ τὴ μορφή διεθνῶν διαγωνισμῶν, εἶναι παγκόσμια καταξιωμένη καὶ ἀπαραίτητη στὴν ἀνάδειξη τῶν νέων ἀθλητῶν ἢ τῶν βιρτουόζων μουσικῶν. Ἀθλητὲς καὶ μουσικοὶ μοιάζουν νά συναγωνίζονται ἀλλήλους στὴν ἀναζήτηση τῆς τελειότητας καὶ τῆς μέγιστης ἀπόδοσης, πολλὲς φορὲς στὰ ὅρια τῶν ἀνθρώπινων σωματικῶν δυνατοτήτων, ἀλλὰ ἐπίσης λειτουργοῦν ὁμαδικὰ στὸ πλαίσιο κοινῆς προσπάθειας γιὰ δημιουργία καὶ ἔκφραση.

Ἡ παγκοσμιότητα τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ εἶναι στοιχεῖο ποὺ ἐπίσης φέρνει κοντὰ τοὺς δυὸ αὐτοὺς κόσμους. Ἀθλητικοὶ ἀγῶνες καὶ μουσικὲς ἐκδηλώσεις ἔχουν στὶς μέρες μας εὐρύτερη ἀπήχηση, καθὼς ἀπευθύνονται σὲ πλῆθος κόσμου, ξεπερνώντας πολιτισμικὰ καὶ γλωσσικὰ σύνορα. Ἐξἄλλου, πολλοὶ συνθέτες ἐμπνεύστηκαν ἀπὸ τὸν ἀθλητισμὸ καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀγῶνων, γράφοντας ἔργα ποὺ ἔφεραν ἀκόμα πιὸ κοντὰ τοὺς δυὸ αὐτοὺς κόσμους.

Οἱ Ἕλληνες Σπυρίδων Σαμάρας «Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος», Διονύσιος Λαυράγκας «Πένταθλον», Κωνσταντῖνος Κυδωνιάτης «Μουσικὴ γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ Μεξικοῦ», Ἰάννης Ξενάκης «*Duel*» (Μονομαχία, μουσικὸ παιχνίδι γιὰ δυὸ ἀρχιμουσικοὺς καὶ δυὸ ὀρχήστρες), «Λήνιαια - Ἀγών» καὶ τὴ «Στρατηγικὴ», Θεόδωρος Ἀντωνίου «*Νενικήκαμεν*» γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ Μονάχου, Μίκης Θεοδωράκης «*Canto Olympico*» γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τῆς Βαρκελώνης, Βαγγέλης Παπαθανασίου συνέθεσε τὴ μουσικὴ γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ Σύδνεϊ (τελετὴ λήξης). Οἱ ξένοι: Κλώντ Ντεμπισὺ «*Jeux*» ἔργο ἐμπνεόμενο ἀπὸ τὸ ἀριστοκρατικὸ ἄθλημα τοῦ τένις, Ρίχαρντ Στράους «Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος» γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς τοῦ Βερολίνου, Γιάν Σιμπέλιους «Τὸ τραγοῦδι τῶν Ἀθηναίων» γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς τοῦ Ἐνσὶλκι, Ἰγκὼρ Στραβίνσκι «Ἀγών», Ἄρτυρ Ὀνεγκέρ «*Mouvement Symphonique No 2 Ράγκμπι*», Κάρολ Ὁρφ «Χαιρετισμὸς τῆς Νιότης», Κριστόφ Πεντερέτσι «Ἐκεχειρία», Τζῶν Γουίλιαμς «Ὀλυμπιακὴ Φανφάρα» καὶ «Καλέστε τοὺς Ἥρωες», Φίλιπ Γκλάς «Ὀλυμπιακός», Ἄντριου Λόϊντ Γουέμπερ «Φίλοι γιὰ πάντα», τραγοῦδι γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τῆς Βαρκελώνης.

Α. Γ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρύσανθος ό από Τραπεζοῦντος

Ό Κύπρου Μακάριος Β΄

Ό Κασσανδρείας Ειρηναῖος

Ίωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικός Πατριάρχης

***

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τό ἀληθινό του πρόσωπο και

ό συμβολισμός τοῦ ἔργου του

***

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις έκδόσεις «Η Δαμασκόσ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Προβληματισμοί και προτάσεις

***

ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

«ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΡΕΙΑΣ»

Χρονογραφήματα

***

Έκδόσεις «Η Δαμασκόσ»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283